

Kommunernas avgifter enligt socialtjänstlagen

Kartläggning och analys

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2025-1-9412

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, januari 2025

Förord

Rapporten som handlar om avgifter enligt socialtjänstlagen riktar sig till regeringen men även till kommuner och andra aktörer som vill få information om kartläggningen. Projektledare för uppdraget har varit Charlotte Fagerstedt. I projektgruppen har även Jesper Dahl, Ebba Hedlund och Sanna Eriksson medverkat. Enhetschef har varit Eva Wallin. Socialstyrelsen vill rikta ett stort tack till alla kommuner som har deltagit i kartläggningen.

Björn Eriksson
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	6
Avgifterna påverkas av	6
Hur många som betalar avgift skiljer sig åt mellan kommunerna	8
Slutsatser	8
Inledning	9
Uppdraget och tillvägagångssätt	9
Regelverket för avgifter.....	11
Kommunens möjlighet att ta ut avgifter	11
Avgifter för insatser enligt SoL.....	11
Skydd mot höga avgifter för vissa insatser	13
Individuell bedömning av avgiften.....	15
Höjt minimibelopp	15
Bakgrund till avgiftsregleringen	17
Ett högkostnadsskydd infördes i början av 2000-talet.....	17
Socialstyrelsens tidigare kartläggningar	19
Vad täcker kommunernas avgifter?	20
Kommunernas tillämpning av avgiftsbestämmelserna.....	22
Stöd för handläggning	22
Maxtaxa	22
Minimibeloppet	23
Inkomstberäkning.....	25
Förbehållsbeloppet	26
Avdrag på avgiften	26
Hur kommunernas avgiftssystem är utformade	27
Särskilt boende för äldre.....	27
Hemtjänst	29
Insatser och tjänster som ingår i maxtaxan	32
Dagverksamhet	35
Kommunal hälso- och sjukvård.....	36
Kommunens stöd till personer som inte kan betala avgiften	36
Den enskildes övriga kostnader	37
Kostnader för vård och omsorg	37

Hjälpmedel	38
Tandvård.....	38
Föräldrar med placerade barn	38
Höjning av minimibeloppet	38
Den enskildes ekonomiska förutsättningar	40
Personer utan ekonomiskt utrymme att betala avgift	40
Pensionärernas ekonomiska levnadsförhållanden.....	41
Ekonomiska levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning	43
Slutsatser	45
Referenser.....	47
Bilaga 1. Metod och projektorganisation	49
Möten.....	49
Enkät.....	49
Utskick av två extra enkätfrågor	51
Kartläggning av kommunernas webbplatser	51
Litteratursökning.....	52
Projektorganisation	52
Bilaga 2. Resultat från enkätundersökningen.....	53
Bilaga 3. Resultat från kartläggningen av kommunernas webbplatser	60
Statistik från Socialtjänstregistret.....	69
Bilaga 4. Frågeformulär enkät	71

Sammanfattning

Socialstyrelsen har på uppdrag av regeringen kartlagt kommunernas avgifter för äldre- och funktionshinderomsorg enligt socialtjänstlagen (SoL). För att genomföra kartläggningen har vi genomfört en enkätundersökning och intervjuer samt granskat kommunernas webbplatser och relevanta rättsfall.

I SoL finns särskilda bestämmelser om avgifter för insatserna

- hemtjänst
- dagverksamhet
- särskilt boende.

Av bestämmelserna i SoL framgår det hur hög avgiften som mest får vara; det beloppet kallas *maxtaxa*. Avgiften får heller inte bli så hög att den enskilde inte har kvar tillräckliga medel för sina levnadskostnader. Därför gör kommunen en individuell ekonomisk beräkning vid varje beslut om avgift. Det lagstadgade beloppet som den enskilde är garanterad att behålla efter att avgiften är betald kallas *förbehållsbelopp*.

Socialstyrelsens kartläggning visar att ingen kommun tar ut ett belopp som är högre än maxtaxan för de insatser som räknas upp i lagen. Vi har dock identifierat ett antal skillnader i hur kommunerna tillämpar avgiftsbestämmelserna. Dessa skillnader får betydelse för hur mycket den enskilde får betala för insatserna i respektive kommun.

Avgifterna påverkas av ...

... hur mycket vård och omsorg som erbjuds innan maxtaxan uppnås

Vår kartläggning visar att samtliga kommuner tar ut maxtaxa för särskilt boende. De flesta kommuner tar även ut maxtaxa för hemtjänst när den enskilde har 15 timmar hemtjänst eller mer per månad. Hur mycket hemtjänst den enskilde får per månad innan maxtaxan uppnås i respektive kommun varierar dock mellan 5 och 20 timmar.

... vilka insatser som kommunerna inkluderar i maxtaxan

Det saknas en definition i SoL av vad som inkluderas i begreppet hemtjänst. I förarbetena till lagstiftningen framgår att matdistribution, dagligvaruinköp samt tillredning av måltider ska rymmas i maxtaxan för hemtjänst och

dagverksamhet. De avgifter som inte inkluderas i maxtaxan får den enskilde betala för oavsett inkomst.

Kartläggningen visar att det skiljer sig åt vad kommunerna inkluderar i hemtjänsten och därmed i maxtaxan. Exempelvis tar 38 procent av kommunerna ut en avgift för distribution av matlådor som inte ingår i maxtaxan. För installation av trygghetslarm tar 26 procent av kommunerna ut en avgift som inte ingår i maxtaxan.

... vilka insatser som kommunerna tillhandahåller avgiftsfritt

Kartläggningen visar att vilka insatser som kommunerna tillhandahåller avgiftsfritt skiljer sig åt. För hemtjänst tar alla kommuner ut en avgift, men för boendestöd är det 21 procent av kommunerna som tar ut en avgift.

För trygghetslarm tar samtliga kommuner ut en månadsavgift, men 50 procent tar inte ut någon avgift för själva installationen. Insatserna ledsagning och avlösning tillhandhålls ofta kostnadsfritt men bara upp till ett visst antal timmar.

... vilka merkostnader kommunerna tar hänsyn till

Den enskilde kan ha varaktiga merkostnader som inte ryms i det lagstadgade förbehållsbeloppet, det vill säga det belopp som den enskilde är garanterad att behålla efter att avgiften är betald. Har personen varaktiga merkostnader behöver kommunen höja förbehållsbeloppet. När kommunen då räknar ut hur hög avgift som den enskilde ska betala är det inte säkert att den enskilde har ekonomiskt utrymme att betala avgift till kommunen.

Yngre personer med funktionsnedsättning antas ha 10 procent högre levnadsomkostnader än äldre personer. Detta framgår av förarbetena till socialtjänstlagens avgiftsbestämmelser. Kartläggningen visar att 23 procent av kommunerna inte höjer minimibeloppet för personer med funktionsnedsättning under 65 år. Det innebär att personerna i dessa kommuner får betala en högre avgift om de har låga inkomster.

... vilka avgifter som kommunerna tar ut för mat

Kartläggningen visar att kostnaden för måltiderna på särskilt boende för äldre varierar stort i kommunerna. Kostnaden ligger mellan 2 490 och 6 555 kronor per månad. Enligt förarbetena till avgiftsbestämmelserna ska själva tillredningen av måltiderna ingå i maxtaxan. Den enskilde har därför

merkostnader för måltiderna på särskilt boende för äldre eftersom den enskilde i normala fall hade lagat maten själv. Personer med tillräckligt höga inkomster får i regel alltid betala för både måltiderna och insatsen. Personer med låga inkomster betalar också alltid för måltiderna men kan få sänkt avgift för insatsen om kommunen tar hänsyn till att den enskilde har merkostnader. Kartläggningen visar att majoriteten av kommunerna tar hänsyn till att den enskilde har merkostnader för måltiderna på särskilt boende.

Hur många som betalar avgift skiljer sig åt mellan kommunerna

Kartläggningen visar att andelen som inte betalar någon avgift på grund av att de saknar avgiftsutrymme varierar stort mellan kommunerna. För särskilt boende varierar andelen som inte betalar avgift mellan 0 och 45 procent och för hemtjänst varierar andelen mellan 1 och 41 procent.

Slutsatser

Regelverket för avgifterna är komplext och ställer höga krav på de som utreder den enskildes avgifter. Förutom bestämmelserna i SoL behöver handläggaren ta hänsyn till bestämmelser i socialförsäkringsbalken och inkomstskattelagen. I vår kontakt med kommunernas avgiftshandläggare framträder också en bild av att många invånare har svårt att förstå sina avgiftsbeslut.

Samtliga kommuner har egna stöd för hur de ska tillämpa avgiftsbestämmelserna. Granskningen av rättsfall visar dock att kommunernas tillämpning av avgiftsbestämmelserna inte alltid följer rättspraxis. Socialstyrelsen kan konstatera att för personer med låg ekonomisk standard kan även små skillnader i kommunernas tillämpningsanvisningar få betydelse för om den enskilde bedöms kunna betala avgift eller inte i respektive kommun.

En konsekvens av att kommunerna har utformat egna avgiftssystem är att den enskilde får olika mycket vård och omsorg innan maxtaxan nås beroende på vilken kommun personen bor i. De insatser som kommunerna väljer att lägga utanför maxtaxan får den enskilde alltid få betala för, oavsett inkomst.

Inledning

Socialstyrelsen har haft i uppdrag av regeringen att kartlägga och analysera kommunernas avgiftssystem för äldre- och funktionshindersomsorg enligt socialtjänstlagen (SoL). I det här inledande kapitlet beskriver vi uppdraget och hur det har genomförts.

Uppdraget och tillvägagångssätt

Socialstyrelsen fick i regleringsbrevet för 2024 i uppdrag att göra en ”kartläggning och analys av hur kommunernas avgiftssystem för äldre- och funktionshindersomsorg är utformade samt hur de nuvarande bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453) tillämpas i praktiken”.

Utifrån uppdraget formulerade Socialstyrelsen följande kartläggningsfrågor:

- Hur är kommunernas avgiftssystem utformade och vilka avgifter tar kommunerna ut av den enskilde?
- Hur har rättspraxis påverkat tillämpningen av avgifter?
- Hur tillämpar kommunerna de bestämmelser som finns om avgifter?
- Vilka konsekvenser får kommunernas avgiftssystem för den enskilde?

För att genomföra kartläggningen och besvara frågeställningarna har vi samlat in kunskap på olika sätt. Nedan sammanfattar vi kort det material som har samlats in. För mer information se bilaga 1.

Enkät och uppföljande intervjuer

En enkät skickades till samtliga kommuner i landet under maj 2024. Frågorna handlade om hur kommunerna har utformat sina avgiftssystem och hur kommunernas handläggare upplever tillämpningen av lagstiftningen. Av 290 kommuner svarade 239, vilket ger en svarsfrekvens på 82 procent.

Sveriges kommuner och regioner (SKR) var behjälpliga i att utforma enkätfrågorna, och enkäten testades också av tre kommuner innan den skickades ut.

Enkäten följdes upp med gruppintervjuer med totalt 9 kommuner som vi valde ut utifrån deras svar i enkäten. Intervjuerna gav en fördjupad bild av vissa frågor, men ledde också till att vi uppmärksammade två nya frågor som vi bedömde var viktiga för kartläggningen. Därför skickades under november 2024 två kompletterande frågor ut till ett urval av kommunerna. Frågorna skickades ut till de 108 kommuner som tackat ja till vidare kontakt. Av dessa svarade 92, vilket ger en svarsfrekvens på 80 procent.

Kartläggning av kommunernas webbplatser

Vi har granskat samtliga kommuners webbplatser med syfte att samla in information om vilka avgifter som kommunerna tar ut för olika insatser enligt SoL. Insamlingen skedde under maj till augusti 2024. Alla kommuners webbplatser besöktes och uppgifter kunde samlas in från 285 kommuner. Övriga 5 kommuner saknade antingen information om avgifter för insatser enligt SoL eller också var uppgifterna inaktuella och därför inte jämförbara med övriga kommuners.

Litteraturgenomgång

Med stöd av en informationsspecialist gjorde vi en sökning efter forskning och annan relevant litteratur om avgifter enligt SoL. Sökningen gav inget resultat som kom till användning i kartläggningen.

Genomgång av rättsfall

Vi har även gjort en översiktlig genomgång av cirka 260 kammarrättsavgöranden och tiotalet avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen, HFD. Syftet var att se i vilken omfattning och på vilket sätt tillämpningsfrågor som rör avgiftsregleringen prövats av domstolarna. Vår genomgång visade att ett par avgöranden från HFD och ett antal avgöranden från kammarrätterna har haft betydelse för tillämpningen av avgiftsregleringen i 8 kap. SoL. I rapporten hänvisar vi till ett urval av dessa rättsfall.

Avgränsning

Kartläggningen omfattar endast avgifter för insatser enligt SoL och inte insatser som ges enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Målgruppen för insatserna enligt SoL är både äldre och personer under 65 år. I kartläggningen har vi inte följt upp alla boendeformer enligt SoL utan endast särskilt boende för äldre.

Den enskilde kan samtidigt ha andra kostnader som är relaterade till vården och omsorgen, som exempelvis kostnader för mat, hyra och hjälpmedel. I viss utsträckning har vi även samlat in uppgifter om dessa kostnader, för att få en tydligare helhetsbild av vad den enskilde får betala för sin vård och omsorg.

Regelverket för avgifter

I det här kapitlet ger vi en fördjupad redogörelse för regelverket.

Kommunens möjlighet att ta ut avgifter

I kommunallagen står att kommunen får ta ut avgifter för tjänster och nyttigheter (varor) som kommunen tillhandahåller. För tjänster eller nyttigheter som kommunen är skyldig att tillhandahålla får kommunen endast ta ut avgifter om det har stöd i en lag eller annan författning.¹ Kommunen får inte ta ut högre avgifter än vad som motsvarar kostnaderna för de tjänster eller nyttigheter som den tillhandahåller.² Det är kommunfullmäktige som beslutar om viktiga ekonomiska frågor för kommunen.³ I regel inkluderar sådana frågor kommunens taxebestämmelser, medan individuella beslut om avgifter kan delegeras till en nämnd eller avgiftshandläggare.⁴ Kommunen ska beakta likställighetsprincipen i kommunallagen i sina taxebestämmelser.⁵

Avgifter för insatser enligt SoL

Rätten för kommunerna att ta ut avgifter för socialtjänstinsatser regleras i socialtjänstlagen. Enligt huvudregeln får en kommun ta ut skälig ersättning för stöd- och hjälpinsatser enligt SoL.⁶ Den enskilde behöver dock inte betala för stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär. Kommunen får ta ut ersättning för uppehälle av vuxna personer som på grund av missbruk av alkohol, narkotika eller därmed jämförbara medel får vård eller behandling i ett hem för vård eller boende eller i ett familjehem.⁷

När det gäller barn är föräldrarna skyldiga att i skälig utsträckning bidra till kommunens kostnader om socialnämnden har beslutat att barnet ska ha vård i ett annat hem än barnets egna. Socialnämnden får i sådana fall ta emot underhållsbidrag som avser barnet. Denna bestämmelse gäller dock inte i fråga om barn som är placerade i skyddat boende med stöd av SoL eller lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.⁸

I avgiftskapitlet i SoL räknas dessutom ett par insatser särskilt upp där kommunen får ta ut avgifter. Avgifterna får tas ut enligt de grunder som

¹ 2 kap. 5 § kommunallagen (2017:725), KL.

² 2 kap. 6 § KL, den så kallade självkostnadsprincipen.

³ 5 kap. 1 § KL.

⁴ 5 kap. 2 § och 6 kap. 37 § KL. Jfr prop. 1990/91:117 s. 158 f.

⁵ 2 kap. 3 § KL. Jfr RÅ 2000 ref. 35.

⁶ 8 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL.

⁷ 8 kap. 1 § SoL.

⁸ 8 kap. 1 § andra och fjärde stycket SoL.

kommunen bestämmer. De ska dock vara skäligen och inte överstiga kommunens självkostnader.⁹

Utöver de insatser som räknas upp i avgiftskapitlet får kommunen ta ut avgifter för andra liknande sociala tjänster. Vad som kan vara en ”annan liknande social tjänst” framgår inte tydligt av förarbetena till lagen. De uttalanden som finns talar dock för att det ska röra sig om en individuellt riktad social tjänst av servicekaraktär. Den sociala tjänsten behöver även vara en sådan insats som kan beviljas enligt 4 kap. 1 § SoL för den enskildes livsföring i övrigt för att den enskilde ska uppnå en skälig levnadsnivå.¹⁰

Kommunallagen (2017:725)

Rätt att ta ut avgifter

2 kap. 5 §

Kommuner och regioner får ta ut avgifter för tjänster och nyttigheter som de tillhandahåller. För tjänster eller nyttigheter som de är skyldiga att tillhandahålla får dock avgifter endast tas ut om det följer av lag eller annan författning.

Självkostnadsprincipen

2 kap. 6 §

Kommuner och regioner får inte ta ut högre avgifter än som motsvarar kostnaderna för de tjänster eller nyttigheter som de tillhandahåller.

⁹ 8 kap. 2 § SoL.

¹⁰ Proposition 1979/80:1 om socialtjänsten, s. 366 och s. 547.

Socialtjänstlagen (2001:453)

8 kap. Avgifter

2 § Kommunen får enligt grunder som kommunen bestämmer ta ut skäliga avgifter som inte överstiger kommunens självkostnader i följande fall:

1. familjerådgivning,
2. verksamhet för barn och unga enligt 5 kap. 1 § som inte är stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär,
3. föräldrautbildning inför adoption,
4. hemtjänst,
5. dagverksamhet,
6. bostad i sådant särskilt boende som avses i 5 kap. 5 § andra och tredje styckena eller 7 § tredje stycket och som inte omfattas av 12 kap. jordabalken, och
7. annan liknande social tjänst.

I fråga om avgifter för **hemtjänst, dagverksamhet och bostad i särskilt boende** finns ytterligare bestämmelser i 3–9 §§.

Skydd mot höga avgifter för vissa insatser

För insatserna hemtjänst, dagverksamhet och bostad i särskilt boende finns det särskilda bestämmelser i SoL. Där anges hur hög avgiften som mest får vara.¹¹ Det finns också bestämmelser om att avgifterna för dessa insatser inte får uppgå till ett så stort belopp att den enskilde inte får behålla tillräckliga medel för sina personliga behov och andra normala levnadskostnader.^{12 13}

Eventuell avgift för kommunal hälso- och sjukvård ska också räknas med i maxtaxan.¹⁴ Detsamma gäller sådana medicinska förbrukningsartiklar som kommunen ska tillhandahålla i samband med hälso- och sjukvården.¹⁵

¹¹ 8 kap. 5 § SoL. Kallas ofta maxtaxa eller högkostnadsskydd. Eventuella avgifter för kommunal hälso- och sjukvård samt vissa medicinska förbrukningsartiklar ska inkluderas i maxtaxan.

¹² 8 kap. 6 § SoL. Det så kallade förbehållsbeloppet.

¹³ 8 kap. 9 § SoL.

¹⁴ 17 kap. 8 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL.

¹⁵ 12 kap. 6 § och 8 kap. 9 § HSL.

Vad ingår i insatsen hemtjänst?

Vad som anses ingå i hemtjänsten kan få konsekvenser för vilken avgift den enskilde ska betala till kommunen, men innehållet i insatsen hemtjänst är inte definierat i SoL. Av förarbetena framgår dock bland annat följande.

Hemtjänst innefattar dels uppgifter av servicekaraktär, dels uppgifter som är mer inriktade mot personlig omvårdnad. [...] Med serviceuppgifter avses bl.a. praktisk hjälp med hemmets skötsel, såsom städning och tvätt, hjälp med inköp, ärenden på post- och bankkontor och hjälp med tillredning av måltider samt distribution av färdiglagad mat. Med personlig omvårdnad avses de insatser som därutöver behövs för att tillgodose fysiska, psykiska och sociala behov. Det kan handla om hjälp för att kunna äta och dricka, klä och förflytta sig, sköta personlig hygien och i övrigt insatser som behövs för att bryta isolering eller för att den enskilde skall känna sig trygg och säker i det egna hemmet. Vidare ingår i hemtjänstbegreppet även viss ledsagning respektive avlösning av anhörig¹⁶.

HFD har i ett avgörande konstaterat att fönsterputsning och gardinupphängning omfattas av begreppet hemtjänst.¹⁷ Även i ett par avgöranden från kammarrätterna har det prövats om vissa särskilda åtgärder ska anses ingå i hemtjänstbegreppet. Det rör sig dock om enstaka domar, och det går därför inte att säga att det finns en vedertagen rättspraxis.¹⁸

Avgifter för mat och måltider

Kostnaden för kost (råvarorna eller redan färdiglagad mat) omfattas enligt förarbetena till SoL inte av maxtaxan. Kostnaden för själva kosten är därmed en sådan utgift som den enskilde enligt förarbetena normalt sett ska bekosta via sitt förbehållsbelopp, om personen har en insats som kommunen får avgiftsbelägga.¹⁹ Men enligt förarbetena ska kostnaden för insatser som matdistribution, dagligvaruinköp samt i förekommande fall tillredning av måltider ”rymmas inom den föreslagna högsta avgiften för hemtjänst och dagverksamhet”. Åtminstone två kammarrättsavgöranden²⁰ har bekräftat att matdistribution är en hemtjänstinsats och att kostnaden för distributionen därmed omfattas av bestämmelserna om avgiftsbegränsning i 8 kap. 5 § SoL.

¹⁶ Proposition 2000/01:149 Avgifter inom äldre- och handikappomsorg, s. 23.

¹⁷ RÅ 2008 ref. 38.

¹⁸ Se exempelvis Kammarrätts i Stockholm dom den 5 juni 2012 i mål nr 6311-11 (snöskotning), Kammarrätts i Göteborg dom den 11 juni 2012 i mål nr 7950-11 (strykning), Kammarrätts i Jönköping dom den 29 maj 2024 i mål nr 127-24 (återvinning).

¹⁹ Jfr prop. 2000/01:149 s. 44.

²⁰ Kammarrätts i Göteborg dom den 3 mars 2015 i mål nr 326-14 och Kammarrätts i Jönköping dom den 27 juni 2017 i mål nr 707-16. Se även Kammarrätts i Göteborg dom den 28 januari 2004 i mål nr 1180-03 om kommunens möjliga val för debitering av matavgifter.

Individuell bedömning av avgiften

En individuell bedömning behöver göras inför varje beslut om en enskild persons avgifter för de insatser som omfattas av bestämmelserna i 8 kap. 3–9 §§ SoL. För att besluta hur hög avgift den enskilde ska betala räknar handläggaren ut den enskildes förbehållsbelopp²¹ och avgiftsunderlag²². Förbehållsbeloppet ska utgöra den enskildes levnadskostnader, det vill säga kostnaden för bostaden tillsammans med ett minimibelopp. Minimibeloppet bör enligt förarbetena baseras på Konsumentverkets beräkningar av skäliga levnadskostnader,²³ men kan även behöva höjas eller sänkas, individuellt eller för en särskild grupp.²⁴ Maxtaxan och minimibeloppet ändras varje kalenderår efter att regeringen fastställt prisbasbeloppet.²⁵ Beloppen kan även ändras efter beslut av riksdagen om ändrade kvoter i 8 kap. 5 § eller 7 § SoL. Av rättspraxis framgår att förbehållsbeloppet ska baseras på den enskildes faktiska boendekostnad.²⁶

För att bestämma avgiftsunderlaget behöver handläggaren utöver bestämmelserna i SoL även ta hänsyn till bestämmelser i socialförsäkringsbalken och inkomstskattelagen. Den enskildes besparingar ingår inte i beräkningen av avgiftsutrymmet. När avgifterna fastställs ska kommunen dessutom försäkra sig om att omsorgstagarens make/maka eller sambo inte drabbas av en oskäligt försämrad ekonomisk situation.²⁷

Mer information om hur den enskildes avgifter räknas ut finns i Socialstyrelsens årliga meddelandeblad med uppgifter för beräkning av avgifter inom äldre- och funktionshinderomsorgen [1].

Höjt minimibelopp

Ibland ska kommunen höja minimibeloppet. Det ska göras i skälig omfattning om den enskilde på grund av särskilda omständigheter varaktigt har behov av ett inte oväsentligt högre belopp.²⁸ Utgångspunkten bör vara att kostnaden i vart fall uppgår till ett par hundra kronor per månad och att det är en kostnad som är regelbundet återkommande under i vart fall större delen av ett år.²⁹ Ett höjt minimibelopp innebär alltså att den enskilde får mer pengar kvar att täcka sina levnadskostnader med. I förarbetena anges exempel på särskilda omständigheter som bör berättiga till ett högre minimibelopp. Sådana omständigheter kan vara om den enskilde har underhållskostnad för barn, fördyrade kostnader för resor (till exempel

²¹ 8 kap. 7 § SoL.

²² 8 kap. 4 § SoL.

²³ Prop. 2000/01:149 s. 40–41.

²⁴ 8 kap. 8 § SoL. Se även prop. 2000/01:149 s. 41 och 59.

²⁵ Se 2 kap. 6–10 §§ socialförsäkringsbalken (2010:110), SFB.

²⁶ RÅ 2008 ref. 28.

²⁷ 8 kap. 6 § SoL.

²⁸ 8 kap. 8 § SoL.

²⁹ Prop. 2000/01:149 s. 59.

arbets- och sjukresor), eller kostnader för god man. Ytterligare exempel är om den enskilde har merkostnader till följd av funktionshinder, till exempel för rehabilitering, habilitering och resor. Minimibeloppet kan också behöva höjas om den enskilde har merkostnader för livsmedel, till exempel på grund av att denne köper viss kost via hemtjänsten i ordinärt eller i särskilt boende eller dagverksamheten. Kommunen bör godta den faktiska merkostnaden om den inte är oskäligt hög.³⁰ Kommunen är dock inte skyldig att höja minimibeloppet om den enskilde fått bidrag eller annan förmån för en viss merkostnad.³¹

När avgifterna fastställs i det enskilda fallet är det primärt kommunens ansvar att utreda om den enskilde har behov av ett förhöjt minimibelopp samt om avgifterna måste sättas ned. Den enskilde själv måste dock bidra med uppgifter om sina individuella behov. Enligt förarbetena och rättsfall är det därför mycket viktigt att kommunen upplyser den enskilde om avgiftssystemets konstruktion.³²

Kommunen kan även minska minimibeloppet i skälig omfattning om den enskilde inte har kostnader för vissa saker. Det kan gälla fall där kostnaden ingår i avgiften för hemtjänst och dagverksamhet, i avgiften eller hyran för bostad i särskilt boende, eller tillhandahålls kostnadsfritt.³³

³⁰ Jfr prop. 2000/01:149 s. 59.

³¹ Prop. 2000/01:149 s. 60.

³² Prop. 2000/01:149 s. 60. Jfr även Kammarrättens i Stockholm dom den 30 juni 2011 i mål nr 3186-11 och Kammarrättens i Jönköping dom den 9 mars 2023 i mål nr 2249-22.

³³ 8 kap. 7 § tredje stycket SoL. Det gäller livsmedel, kläder, skor, fritid, hygien, dagstidning, telefon, hemförsäkring, öppen hälso- och sjukvård, tandvård, hushållsel, förbrukningsvaror, resor, möbler, husgeråd och läkemedel.

Bakgrund till avgiftsregleringen

För att förklara syftet med avgiftsregleringen ger vi här en bakgrund till regelverket. Bakgrunden är hämtad från förarbetena till lagstiftningen.

Ett högkostnadsskydd infördes i början av 2000-talet

Genom ändringar i socialtjänstlagen infördes den 1 juli 2002 ett högkostnadsskydd för kommunernas avgifter inom äldre- och funktionshinderomsorg. Före den nya regleringen beslutade varje kommun om de grunder enligt vilka avgifter skulle tas ut. Detta medförde stora skillnader mellan kommunernas avgiftsnivåer, vilka inkomster som ingick i avgiftsunderlaget samt vilka nivåer förbehållsbelopp och högsta avgift uppgick till. Kommunerna fastställde vilka inkomster som skulle räknas med och på vilket sätt de skulle beaktas. Det fanns också stora skillnader i vilka avgifter olika personer bosatta i samma kommun betalade för samma insats [2]. Skillnaderna var också stora när det gällde vilka insatser som kommunerna bedömde att förbehållsbeloppet skulle omfatta. Detta medförde att personer med liknande inkomstförhållanden som var bosatta i olika kommuner kunde få betala olika avgifter för samma typ av insatser. I vissa fall var dessa avgiftsskillnader betydande.

Den dåvarande regeringen utgick i sina förslag till ny avgiftsreglering³⁴ från att äldre- och funktionshinderomsorgen även i fortsättningen skulle vara solidariskt finansierad med skattemedel och tillgänglig efter behov och inte köpkraft. Detta innebar enligt regeringen bland annat att avgifterna inte ska utgöra den primära finansieringskällan för verksamheten. När avgiftsregleringen infördes finansierades cirka 5 procent av äldre- och funktionshinderomsorgen av avgifter.

Före avgiftsregleringen var inkomstdifferentierade avgifter inom äldre- och funktionshinderomsorgen mycket vanligare än vad motsvarande avgifter inom hälso- och sjukvården var.

Utvecklingen hade enligt regeringen medfört att allt fler personer som fick vård- och omsorgsinsatser fick leva under knappa ekonomiska omständigheter. När hänsyn tagits till särskilda behov och kostnader hamnade enskilda i vissa fall under socialtjänstlagens nivå för försörjningsstödet. Särskilt utsatta var enligt regeringen äldre ensamstående kvinnor med stora vård- och omsorgsbehov och låga pensionsinkomster. Möjligheten för dessa omsorgstagare att på egen hand kunna ta sig ur denna situation bedömdes begränsad eftersom flertalet inte kunde påverka sina

³⁴ Prop. 2000/01:149. Avgifter inom äldre- och handikappomsorg.

inkomster. I vissa fall skulle såväl äldre personer som personer med funktionsnedsättning riskera att vara hänvisade till en mycket låg levnadsnivå för resten av sina liv.

Även för omsorgstagare med relativt goda inkomster kunde den tidigare tillämpningen av inkomstrelaterade taxor bli kännbar. Det berodde på att det inte fanns någon övre gräns för avgiftens storlek angiven i lag, bortsett från självkostnadsprincipen i kommunallagen.³⁵

Syftet med den nya avgiftsregleringen

Enligt den dåvarande regeringen berodde möjligheterna för äldre och personer med funktionsnedsättningar att leva ett tryggt och oberoende liv i mycket hög grad på de enskilda personernas ekonomiska förhållanden:

Inte bara yngre, friska och förvärvsarbetande skall ha förutsättningar att skapa sig en trygg och ordnad ekonomisk situation. Alla skall ges förutsättningar att uppnå goda ekonomiska levnadsvillkor, men för att detta mål skall kunna uppfyllas krävs gemensamma insatser över generationsgränserna. För äldre i behov av vård och omsorg är rimliga avgifter många gånger av stor betydelse för möjligheterna att leva ett liv i trygghet och oberoende. För dem som ännu inte har behov av vård och omsorg kan trygghet på ålderdomen vara att veta att om sådana behov uppstår så finns tydliga bestämmelser och regler om vilka avgifter som får tas ut och vilka ekonomiska villkor man som omsorgstagare har rätt till.³⁶

Regeringen föreslog en ny avgiftsreglering i socialtjänstlagen. Avgiftsregleringen syftade till att säkerställa att den då kvarts miljon människor som fick insatser från äldre- och funktionshinderomsorgen skyddades mot för höga avgifter. Förslaget om *förbehållsbelopp* bedömdes främst ha betydelse för personer i lägre inkomstlägen, främst de äldre kvinnorna. Förslaget om *högkostnadsskydd* bedömdes däremot ha betydelse främst för personer som betalade höga eller mycket höga avgifter för sin vård och omsorg, vanligen personer i högre inkomstlägen. Förslaget om *regler för beräkning av avgiftsunderlag* ansågs vara av betydelse för alla omsorgstagare, oavsett inkomstnivå. Det var dock inte regeringens avsikt att de föreslagna ändringarna skulle begränsa kommunernas möjligheter att differentiera avgifterna utifrån omsorgstagarnas inkomster.

³⁵ Prop. 2000/01:149 s. 17.

³⁶ Prop. 2000/01:149 s. 17 f.

Särskilda åtgärder för personer med svår ekonomisk situation

Utifrån reglerna i 8 kap. SoL har en kommun inte skyldighet att betala ut medel till en omsorgsmottagare för att hen ska kunna uppnå den lägsta nivån för minimibeloppet som anges i lagen. Kommunen har enligt förarbetena en skyldighet att informera personer som inte har sitt förbehållsbelopp kvar trots att de beviljats avgiftsbefrielse om möjligheterna att ansöka om försörjningsstöd enligt socialtjänstlagen. Detta görs främst genom så kallad uppsökande verksamhet. Kommunen bör även hänvisa till de myndigheter som administrerar bidrags- eller stödsystem som är relevanta för äldre och personer med funktionsnedsättning.³⁷

Socialstyrelsens tidigare kartläggningar

Som vi beskrivit ovan infördes 2002 nya bestämmelser i socialtjänstlagen om avgifter för äldre- och funktionshinderomsorg. Från 2002 till 2007 hade Socialstyrelsen regeringens uppdrag att följa effekterna av reformen [3, 4].

Socialstyrelsen kunde konstatera att kommunerna anpassat sina avgiftssystem till det nya regelverket och att införandet av högkostnadsskyddet kraftigt minskade variationerna i avgifterna mellan landets kommuner. De nya bestämmelserna hade inte inneburit enhetlighet i kommunernas avgiftssystem, men det var inte heller deras syfte. Därför kunde Socialstyrelsen fortfarande identifiera skillnader i hur mycket de äldre fick betala för vården och omsorgen, maten och hyran i särskilt boende [5].

2013 fick Socialstyrelsen ett nytt uppdrag av regeringen att kartlägga kommunernas avgiftssystem för äldre. Kartläggningen publicerades 2014. Den visade att det fanns många olika system för avgifter inom kommunernas vård och omsorg om äldre, och att vilka insatser som ingick i det kommunala högkostnadsskyddet skiljde sig åt. Variationerna i hur mycket den enskilde fick betala för den kommunala vården och omsorgen berodde framför allt på

- kostnaden för mat
- hyra för särskilt boende
- kommunernas system för jämkning
- vilka insatser som kommunerna tillhandahöll avgiftsfritt [5].

³⁷ Jfr prop. 2000/01:149 s. 19 f.

Socialstyrelsens kartläggningar 2023

Socialstyrelsen publicerade två rapporter under 2023 som uppmärksammade avgiftssystemet inom äldre- och funktionshinderomsorgen.

I rapporten *Vård och omsorg för äldre – lägesrapport 2023* redovisade Socialstyrelsen en kartläggning som visade att så gott som alla kommuner tog ut de avgifter för vård och omsorg på korttidsboende och särskilt boende för äldre som maxtaxan medgav. År 2021 var den avgiften 2 139 kronor per månad. Kostnaden för mat, som inte ingår i maxtaxan, varierade däremot mer. Mellan 2 470 och 5 058 kronor per månad fick den enskilde betala för maten på särskilt boende, beroende på kommun. När det gäller hemtjänst varierade avgiften mellan 70 och 488 kronor per timme, och de flesta kommuner tog 200–400 kronor per timme. Informationen hade hämtats från kommunernas webbplatser under 2021. Informationen på webbplatserna var många gånger svår att hitta och inte alltid tydlig eller fullständig [6].

Socialstyrelsen har också genomfört en kartläggning av ledsagning som publicerades 2023. Rapporten *Förändringar av ledsagning över tid* visade att 67 procent av kommunerna tog ut en avgift för ledsagning enligt SoL, medan 33 procent angav att ledsagning var avgiftsfri i deras kommun. Bland de kommuner som tog betalt för ledsagning varierade avgiften stort [7].

Vad täcker kommunernas avgifter?

Äldreomsorgen kostade 157,7 miljarder kronor 2023, och de avgifter som de äldre betalar för vården och omsorgen uppgick till 6,7 miljarder kronor. Avgiftsintäkterna står därmed för omkring 4,2 procent av äldreomsorgens finansiering. År 2014 finansierade avgifterna 3,9 procent av de totala kostnaderna. Under en tioårsperiod har det därmed alltså skett en ökning av avgiftsfinansieringsgraden [8]

I en tidigare kartläggning från Socialstyrelsen beskrevs i stället att avgiftsfinansieringsgraden i äldreomsorgen över tid har minskat något mellan 2003 och 2012. År 2003 finansierade avgifterna cirka 5 procent av kostnaderna, 2008 finansierade de 4 procent och 2012 finansierade de 3,8 procent [5].

Insatser enligt SoL till personer under 65 år med funktionsnedsättning kostade 17,3 miljarder kronor år 2023. De avgifter som den enskilde betalar för vården och omsorgen uppgick till 347 miljoner kronor. Avgifterna står därför för omkring 2 procent av kostnaderna [8]. Här har vi inga tidigare siffror att jämföra med.

Uppgifterna är hämtade från SCB:s uppgifter om kommunernas räkenskapssammandrag. Hur stor andel av verksamheten som finansieras av avgifter har räknats ut genom att dividera intäktsposten ”taxor och avgifter”

med utgiftsposten ”kostnad eget åtagande”. Den enskildes kostnader för hyra och måltider ingår inte i dessa taxor och avgifter. Avgifternas andel av kommunens totala intäkter hade därför blivit högre om den enskildes kostnader för måltider och hyra hade inkluderats i beräkningen av hur stor andel av vården och omsorgen som finansieras av avgifter.

Kommunernas tillämpning av avgiftsbestämmelserna

I detta kapitel presenterar vi hur kommunerna tillämpar avgiftsbestämmelserna och hur handläggarna i kommunerna upplever bestämmelserna. Resultaten som presenteras är hämtade från Socialstyrelsens enkät och uppföljande intervjuer.

Stöd för handläggning

Nästan alla kommuner, 95 procent, har egna stödmaterial för handläggning av avgifter, som beskriver hur avgiftsbestämmelserna enligt SoL ska tillämpas i deras kommuner. 94 procent av kommunerna använder också det meddelandeblad som Socialstyrelsen publicerar årligen. I meddelandebladet redovisas de belopp som används för att beräkna de avgifter som är knutna till prisbasbeloppet.

Av fritextsvaren i enkäterna och i de uppföljande intervjuerna med 9 kommuner framkommer att avgiftshandläggarna hanterar komplexa frågor i sin yrkesroll. Avgiftshandläggarna arbetar utifrån flera lagar och kommunala beslut. Det blir även oftast de som har kontakt med den enskilde vid frågor om avgiften, vilket också tar mycket av deras arbetstid.

Kommentarer från enkäten:

Komplicerad och krånglig lagstiftning som kräver väldigt mycket kompetens och erfarenhet för att förstå och tillämpa på ett korrekt sätt.

När man kan det är det inte svårt men det är jättesvårt att förklara så att kunderna förstår hur vi räknar.

Maxtaxa

Maxtaxan, eller högkostnadsskyddet, är den högsta summa som kommunen får ta ut för hemtjänst, dagverksamhet, särskilt boende för äldre och kommunal hälso- och sjukvård. År 2024 är maxtaxan 2 575 kronor per månad.

Vår kartläggning visar att ingen kommun tillämpar en högre maxtaxa än vad lagstiftningen tillåter, men fyra kommuner anger att de använder ett något lägre belopp än det som anges i lagen.

De som handlägger avgifter upplever inte att tillämpningen av maxtaxan är svår. Det tyder på att de har anvisningar för vad som ingår i maxtaxan i

deras kommun. Endast i 4 procent av kommunerna uppger handläggarna att tillämpningen av maxtaxan är svår eller mycket svår.

Minimibeloppet

Minimibeloppet är ett lagstadgat belopp som ska täcka normalkostnader för personliga behov. Kommunen ska alltid göra en individuell prövning av minimibeloppet eftersom den enskilde kan ha varaktiga kostnader som minimibeloppet inte täcker, och då kan kommunen behöva höja minimibeloppet. I förarbetena finns olika exempel på vad kommunen kan behöva ta hänsyn till. Kommunen har även möjlighet att sänka minimibeloppet om det i vården och omsorgen ingår tjänster som den enskilde i vanliga fall skulle ha betalt för själv. 16 procent av kommunerna tyckte att tillämpningen av minimibeloppet är svår eller mycket svår.

Socialstyrelsen har valt att följa upp hur kommunerna hanterar minimibeloppet för personer under 65 år med funktionsnedsättning och hur kommunerna hanterar minimibeloppet vid merkostnader för mat på särskilt boende för äldre.

Minimibeloppet för personer med funktionsnedsättning under 65 år

Enligt förarbetena till socialtjänstlagens avgiftsbestämmelser bör levnadsomkostnader för yngre personer med funktionsnedsättning prövas individuellt och beräknas till en nivå som överstiger minimibeloppet med upp till 10 procent.³⁸

Vilken ålder som avses med yngre personer med funktionsnedsättning är inte tydligt i förarbetena. I enkäten valde vi att fråga om kommunerna höjer minimibeloppet för personer under 65 år med funktionsnedsättning.

Ett högre minimibelopp innebär att den enskilde får behålla en större summa för sina personliga behov när kommunen räknar ut hur stor avgift som den enskilde ska betala. 23 procent av kommunerna svarar att de inte tillämpar ett högre minimibelopp för personer under 65 år med funktionsnedsättning.

³⁸ Prop. 2000/01:149 s. 41.

Tabell 1. Tillämpar kommunen ett högre minimibelopp för personer med funktionsnedsättning som är under 65 år?

Antal kommuner och andel i procent

	Antal kommuner	Andel i procent
Ja, tio procent högre belopp	165	69
Ja, men annan procentsats	7	3
Nej	55	23
Vet inte	12	5
Totalt	242	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Höjning av minimibeloppet på grund av merkostnader för mat på särskilt boende för äldre

Minimibeloppet kan behöva höjas om den enskilde har merkostnader för livsmedel, exempelvis på grund av att denne betalar för kost i särskilt boende för äldre.³⁹ För att ta reda på hur kommunerna hanterar minimibeloppet i dessa fall skickades en kompletterande fråga ut. Vi gjorde ingen urvalsundersökning utan enkäten skickades till de 115 kommuner som i den första enkäten tackat ja till att bli kontaktade för frågor.

Tabell 2. Höjer kommunen den enskildes minimibelopp, på grund av merkostnader för mat, för personer som bor på särskilt boende för äldre?

Antal kommuner och andel i procent

	Antal kommuner	Andel i procent
Ja	88	92
Nej	8	8
Totalt	96	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

I enkäten var det 13 kommuner som svarade nej på frågan, men i tabellen redovisas endast 8 kommuner. Det beror på att vi av kommentarerna i

³⁹ Prop. 2000/01:149 s. 59. Detta framgår även av rättspraxis, jfr Kammarrättens i Göteborg domar den 12 november 2019 i mål nr 2957-19 och den 18 februari 2021 i mål nr 4521-20 samt Kammarrättens i Stockholm dom den 6 oktober 2020 i mål nr 3279-20.

enkäten kunde utläsa att de egentligen menade ja. En av kommunerna som svarade nej hade samma avgift som Konsumentverkets referenskostnad och då behöver minimibeloppet inte höjas på grund av merkostnader.

Inkomstberäkning

För att handläggaren ska kunna räkna ut den enskildes avgiftsutrymme beräknar handläggaren den enskildes inkomst. För att veta vilka inkomster som ska tas med i avgiftsunderlaget behöver kommunen tillämpa både bestämmelsen i 8 kap. 4 § SoL och flera bestämmelser i socialförsäkringsbalken och inkomstskattelagen (1999:1229). Under kartläggningen har vi sett att det varierar vilka inkomster som kommuner räknar med i avgiftsunderlaget – det kan gälla exempelvis äldreförsörjningsstödet, studiebidrag och skattefria stipendier. I de uppföljande intervjuerna med kommunerna framkom att den enskilde kan välja bort inkomstberäkningen genom att acceptera maxtaxan.

I enkäten svarade 11 procent av kommunerna att de tyckte att inkomstberäkningen är svår eller mycket svår. Av kommentarerna i enkäten framgår att det är vanligt att kommunerna har automatiserade stöd för beräkning av avgiftsunderlag och avgifter.

Kommentarer från enkäten:

Svårt med tolkning av vilka inkomster som skall med i minimibeloppet svårt vid individuella anpassningar, svårt med elpriser och kompensation i efterhand.

När vi får in korrekta uppgifter är det ganska lätt att handlägga men problemet är ofta att brukarna kan ha svårt att uppge sina bruttoinkomster samt brukarna som bor i hus kan även ha svårt att uppge boendekostnaden. Schablonberäkning kan väljas/göras.

Vårt verksamhetssystem [...] sköter beräkningarna åt oss. Vi matar bara in uppgifterna. Inkomstberäkningen försvåras av att det är svårt att få vårdtagarna att lämna in rätt uppgifter. Det missas mycket och ofta.

Detta sker automatiskt i [...] systemet. Svårigheten ligger i att säkerställa att vi får in rätt underlag, ex. gällande boendekostnad, tjänstepension, utländsk pension m.m.

I intervjuerna framkom det att 8 av de 9 kommuner som intervjuades inhämtar uppgifter från Pensionsmyndigheten och Försäkringskassan. Övriga inkomster behöver den enskilde själv uppge. Det kan exempelvis handla om privata pensionsförsäkringar och inkomst från kapital.

Kommunerna berättar att det inte heller alltid är lätt att tolka de uppgifter som den enskilde lämnar in. 3 av de 9 kommunerna begärde även in inkomstdeklarationen från Skatteverket för att granska uppgifter som den enskilde lämnat.

Förbehållsbeloppet

Förbehållsbeloppet är den summa som den enskilde är garanterad att behålla efter att avgiften är betald. Förbehållsbeloppet är summan av minimibeloppet och den enskildes faktiska bostadskostnad.

Förbehållsbeloppet dras av från den sammanlagda inkomsten efter skatt och det som blir kvar är den enskildes avgiftsutrymme. 8 procent av kommunerna tyckte att tillämpningen av förbehållsbeloppet är svår eller mycket svår.

Avdrag på avgiften

I enkäten ställdes frågan om huruvida kommunerna kompenserar den enskilde när vården och omsorgen inte följer kommunens kvalitetskrav.

Drygt hälften av kommunerna svarade nej på frågan. 25 procent svarade att de gör avdrag på avgiften eller erbjuder annan kompensation för hemtjänst, 13 procent svarade att de gör detsamma för särskilt boende för äldre, 6 procent svarade att de gör det för dagverksamhet och 10 procent svarade att de gör det för annat. Det framgår dock inte hur den enskilde kompenseras.

I fritextsvaren som lämnades under svarsalternativet ”annat” svarade kommunerna bland annat att de

- gör avdrag på avgiften om hemtjänsten inte utförts
- ger en kompensation vid felhantering av tvätten
- ger kompensation vid förstörd eller förlorad egendom
- gör avdrag på avgiften vid sjukhusvistelse.

Hur kommunernas avgiftssystem är utformade

I följande kapitel presenterar vi hur kommunerna har valt att utforma sina avgiftssystem samt hur mycket den enskilde får betala för sin vård och omsorg.

Särskilt boende för äldre

Samtliga kommuner tar ut maxtaxan för särskilt boende för äldre; år 2024 motsvarar det 2 575 kr per månad. I enkäten svarade 4 kommuner att deras maxtaxa är lägre, vilket innebär att personer som bor i de kommunerna betalar en något lägre månadsavgift.

Utöver vård- och omsorgsavgiften tar kommunen ut andra avgifter som är kopplade till insatsen. Hyra och mat är de största kostnaderna. Kommunerna kan även ta ut en avgift för vissa förbrukningsartiklar, exempelvis toalettpapper och städmaterial.

Tabell 3 visar mediankostnaden för mat, förbrukningsartiklar och hyra på särskilt boende.

Tabell 3 Den enskildes kostnader för särskilt boende för äldre

Kr/månad	Median
Kostnad för mat n= 270 kommuner	4257
Kostnad för förbrukningsvaror n = 112 kommuner	204
Hyra år 2023 n= 27 872 individer	5761

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024 och från Pensionsmyndighetens hyresuppgifter från personer som har bostadstillägg från Pensionsmyndigheten.

Avgifterna för mat och förbrukningsvaror, som inte ingår i maxtaxan, skiljer sig åt mellan kommunerna. Avgiften för måltider på särskilt boende varierar mellan 2 490 och 6 555 kronor per månad, och mediankostnaden är 4 257 kronor. Konsumentverkets referensvärde för livsmedel för personer som är 61 år och äldre är 3 330 kronor per månad, förutsatt att all mat lagas i hemmet (uppgifterna avser år 2024). Endast 10 kommuner (knappt 4 procent) tar ut 3 330 kronor per månad eller mindre för maten på särskilt boende. Avgiften för måltider på särskilt boende som överstiger Konsumentverkets referensvärde ska ses som en merkostnad för den enskilde.

Det skiljer sig åt vilka förbrukningsartiklar som kommunerna tar ut en avgift för, men det kan handla om både personliga hygienartiklar och förbrukningsvaror som tvättmedel och toalettpapper. Eftersom det är olika saker som ingår i avgiften går det inte att jämföra avgiften mellan kommunerna. Men vi kan konstatera att avgiften för förbrukningsartiklar varierar mellan 0 och 900 kronor per månad, och mediankostnaden är 203 kronor per månad. Konsumentverkets referensvärde för förbrukningsvaror är 160 kronor per månad medan referensvärdet för personlig hygien är 700 kronor per månad (2024).

Uppgifterna om hyra på särskilt boende som redovisas i tabell 3 ovan är självrapporterade av de personer som har bostadstillägg från Pensionsmyndigheten. I Sverige bor cirka 82 000 personer på särskilt boende för äldre, och uppgifterna om hyran omfattar 27 872 personer. Hyror höjs i regel varje år, men Pensionsmyndigheten uppskattar att cirka en fjärdedel av de som lämnat hyresuppgifter inte har rapporterat in hyreshöjningen för år 2024. Socialstyrelsen har inte samlat in uppgifter om hyra på särskilt boende för äldre, och vi har därför inga uppgifter om hyra för de personer som inte har bostadstillägg.

Hur skiljer sig kommunernas avgiftssystem åt?

För att förstå vad den enskilde får betala för bostad med särskild service, behövs även kunskap om vad som ingår i avgiften i respektive kommun och vad den enskilde får betala utöver avgiften.

Kommunen har rätt att sänka minimibeloppet om det i avgiften för särskilt boende ingår varor och tjänster som finns med i Konsumentverkets beräkningar för hushållsbudget. Sänkningen görs då med motsvarande belopp. Den enskildes avgiftsutrymme ökar om minimibeloppet sänks och vice versa. I praktiken påverkar ett förändrat minimibelopp endast de personer som har ett lågt avgiftsutrymme, det vill säga låga inkomster. Personer som har tillräckligt hög inkomst får alltid betala maxtaxa oavsett om kommunerna höjer eller sänker minimibeloppet eftersom de alltid har tillräckligt med inkomster kvar för att betala avgiften.

Tabell 4 visar vilka varor och tjänster som ingår i avgiften för särskilt boende för äldre. Om varan eller tjänsten inte ingår i avgiften bekostas den av den enskilde själv. Exempelvis ingår förbrukningsartiklar (toalettpapper och städmaterial) i avgiften i 52 procent av kommunerna. Detta skulle alltså kunna utgöra grund för en sänkning av minimibeloppet. Men medan 30 procent av kommunerna väljer att sänka minimibeloppet, väljer 22 procent att inte göra det.

Eftersom alla kommuner tar ut maxtaxa för särskilt boende är vård- och omsorgsavgiften densamma i samtliga kommuner. Det är därför mest

förmånligt för den enskilde när kringkostnaderna ingår i omsorgsavgiften för särskilt boende, samtidigt som minimibeloppet inte sänks.

Tabell 4. Vilka varor och tjänster ingår i avgiften för särskilt boende för äldre?

Andel i procent, n=239

Varor och tjänster	Ingår i avgiften och minimibeloppet sänks	Ingår i avgiften men minimibeloppet sänks inte	Ingår inte i avgiften/vet inte	Vet inte	Totalt*
Säng	27	43	24	6	100
Förbrukningsartiklar	30	22	44	5	101
Internet	10	23	47	21	101
Lakan/handdukar	8	13	69	10	100
Övriga möbler	12	8	74	6	100
Personliga hygienartiklar	3	5	85	6	99

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

* Summan avviker från 100 % på grund av avrundningar.

Hemtjänst

Kommunernas avgiftskonstruktion för hemtjänsten

Den vanligaste avgiftskonstruktionen för hemtjänst är timavgift, det vill säga att den enskilde betalar ett fast pris per timme. Hemtjänst kan delas upp i omvårdnadsinsatser och insatser av servicekaraktär. De kommuner som har timavgift för hemtjänst har det oftast för både omsorg och service, men det gäller inte alla kommuner. Det är vanligare med en timavgift för serviceinsatser, vilket 60 procent av kommunerna tillämpar, medan 55 procent av kommunerna har en timavgift för omvårdnadsinsatser. När vi granskade kommunernas webbplatser kunde vi se att några kommuner också har olika pris beroende på om hemtjänsten utförs på dagtid eller kvällar/helger. År 2013 var det 50 procent av kommunerna som tog ut en timavgift för omvårdnadsinsatserna. Det har därmed skett en ökning av andelen kommuner som använder sig av timavgift [5].

En nivåindelad avgift är den näst vanligaste avgiftskonstruktionen. Det innebär att kommunerna har delat in avgiften i nivåer efter insatsernas

omfattning. En nivåindelad avgiftskonstruktion kan exempelvis innebära att nivå ett kostar en viss summa och ger 1–6 timmar hemtjänst, nivå två kostar lite mer och ger 7–15 timmars hemtjänst och så vidare. 28 procent av kommunerna uppger att de har en nivåindelad avgiftskonstruktion för omvårdnadsinsatser och 24 procent att de har det för serviceinsatser. Vi har inte undersökt vilka olika varianter som finns för den nivåindelade avgiftskonstruktionen. År 2013 var det 32 procent av kommunerna som hade en nivåindelad avgift för omvårdnadsinsatserna [5].

En tredje variant av avgiftskonstruktion är fast månadsavgift, alltså att den enskilde betalar en fast månadskostnad oberoende av insatsernas omfattning. 12 procent av kommunerna har en fast månadsavgift för omvårdnadsinsatser och 9 procent har det för serviceinsatser. År 2013 var det 7 procent av kommunerna som hade en fast månadsavgift för omvårdnadsinsatserna [5].

Tabell 5. Kommunernas avgiftssystem för hemtjänsten, uppdelad på omvårdnad och service

Antal kommuner och andel i procent

Hemtjänst	Omvårdnad, antal kommuner	Omvårdnad, andel i procent	Service, antal kommuner	Service, andel i procent
Fast timavgift	131	55	144	60
Avgiften är indelad i nivåer efter insatsernas omfattning	67	28	57	24
Fast månadsavgift	29	12	22	9
Annat avgiftssystem	9	4	13	5
Vet inte	3	1	3	1
Totalt*	239	100	239	99

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

* Summan avviker från 100 % på grund av avrundningar.

Nedan redovisas några kommentarer från enkäten som illustrerar hur de olika kommunernas avgiftssystem kan se ut:

Vi har nivåer. Omvårdnad 2 nivåer antingen upp till 7 gånger/vecka eller över 7 gånger/vecka. Service 3 nivåer beroende på antal serviceinsatser (städ, tvätt, inköp).

Fast månadsavgift för en beviljad insats, oavsett tiden för den beviljade insatsen.

Myndighetsutövare beviljar schablontider som korrigeras av verkställaren utifrån nivåer som baseras på antal besök per dag/vecka.

Vi tillämpar tre olika nivåer.

Fast avgift per besök.

Fast timavgift upp till 6 timmar beviljad tid per månad. Från 6 timmar och uppåt maxtaxa.

Vad kostar hemtjänsten?

Eftersom kommunerna har olika avgiftssystem är det svårt att jämföra vad en enskild hemtjänsttimme kostar. För att få en jämförelse valde vi därför i enkäten att fråga efter kostnaden för 4, 15 respektive 40 timmar hemtjänst per månad. I frågan definierades hur många timmar som skulle vara personlig omvårdnad och hur många timmar som skulle vara serviceinsatser.

Avgiften för hemtjänst får enligt maxtaxan uppgå till 2 575 kronor per månad. När den enskilde har 15 timmar hemtjänst per månad tar 81 procent av kommunerna ut maxtaxan. Vid 40 timmar hemtjänst så är det 10 procentenheter fler, det vill säga 91 procent av kommunerna som tar ut maxtaxan.

När den enskilde har 4 timmar hemtjänst per månad är mediankostnaden bland kommunerna 1 411 kronor per månad. Det är endast en kommun som i enkäten svarar att de tar ut maxtaxa vid fyra timmars hemtjänst.

Tabell 6. Vilken avgift tar kommuner för hemtjänst när den enskilde har 4 respektive 15 och 40 timmar hemtjänst per månad?

Kronor per månad

	4 timmar hemtjänst per månad (n=213)	15 timmar hemtjänst per månad (n=212)	40 timmar hemtjänst per månad (n=212)
Lägsta avgift	424	515	991
Median	1411	2575	2575
Högsta avgift	2575	2575	2575

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

För att resultatet ska kunna tolkas behöver det sättas i relation till hur många timmar hemtjänst som personer med insatsen vanligtvis har. Uppgifter från Socialstyrelsens socialtjänstregister visar att 60 procent av samtliga personer över 65 år med hemtjänst har 15 timmar hemtjänst eller mer per månad. För personer under 65 år med hemtjänst är motsvarande siffra 52 procent.

Tabell 7. Hur många timmar hemtjänst har personer 65 år och äldre, i snitt per månad?

Andel personer och hur många timmar hemtjänst de har per månad, 2024. Andel i procent.

	1-4 timmar	5-14 timmar	15-39 timmar	40 timmar och mer	Total andel
Kvinnor (n=86 633)	18	21	26	35	100
Män (n=50 211)	20	21	26	33	100
Totalt (n=136 844)	19	21	26	34	100

Källa: Registret över socialtjänstinsatser till äldre och personer med funktionsnedsättning.

Ytterligare jämförelser om vad hemtjänsten kostar

Hos de kommuner som tar ut en timavgift för hemtjänsten har vi samlat in information från kommunernas webbplatser. Totalt hittade vi uppgifter från 177 kommuner. Bland de kommuner som tar samma timavgift för service och omvårdnad varierar timavgifterna mellan 128 och 509 kronor. Det innebär att den enskilde beroende på kommun kan få mellan 5 och 20 timmars hemtjänst innan maxtaxan nås.

Mediankostnaden hos de kommuner som tar ut en timavgift för hemtjänsten är 368 kronor. Den enskilde når då maxtaxan vid 7 timmar hemtjänst per månad. Statistik från Socialtjänstregistret visar att 75 procent av samtliga personer 18 år och äldre med hemtjänst har 7 timmar hemtjänst eller mer per månad.

Insatser och tjänster som ingår i maxtaxan

Avgiften för hemtjänst ska enligt avgiftsregleringen ingå i maxtaxan (högkostnadsskyddet). De avgifter som kommunerna väljer att lägga utanför hemtjänsten omfattas därför inte av maxtaxan utan blir i stället en extra avgift för den enskilde.

Trygghetslarm och trygghetskamera

Samtliga kommuner tar ut en avgift för trygghetslarm och i 95 procent av kommunerna ingår avgiften i maxtaxan. 4 procent av kommunerna väljer i stället att ta ut en avgift som inte ingår i maxtaxan.

För att den enskilde ska kunna använda trygghetslarmet i sitt hem behöver det installeras. Hälften av kommunerna tar ut en avgift för installationen, men medan 22 procent av kommunerna tar ut en avgift som ingår i maxtaxan tar 26 procent ut en avgift som inte ingår i maxtaxan.

Installationskostnaden för trygghetslarm är en engångsavgift.

Kartläggningen av kommunernas webbplatser visar att den kan variera mellan 0 och 1 433 kronor beroende på kommun; mediankostnaden är 357 kronor. En del kommuner tar även betalt om ett trygghetslarm ska avinstalleras eller om den enskilde förlorar sitt trygghetslarm. Detta är kostnader som inte ingår i maxtaxan.

Ungefär hälften av kommunerna erbjuder trygghetskamera. I högre utsträckning än för trygghetslarm erbjuder kommunerna trygghetskamera kostnadsfritt. Av de kommuner som tar ut en avgift för att installera trygghetskameran är det också fler som väljer att inkludera avgiften i maxtaxan. För installationen av trygghetskameran tar 7 procent av kommunerna ut en avgift som inte ingår i maxtaxan.

Matdistribution och digitala inköp

Distribution av matlådor är en annan tjänst där kommunerna gör olika. 11 procent av kommunerna väljer att inte ta ut någon avgift för distributionen av maten. 36 procent av kommunerna tar ut en avgift som ingår i maxtaxan och 38 procent tar ut en avgift som inte ingår i maxtaxan. Resterande kommuner har inte insatsen eller svarade vet inte.

En kommun kommenterar matdistribution så här i enkäten:

Avgift för distributionen av matportionen anses som en hemtjänst och ingår i högkostnadsskyddet men själva maten betalar man alltid.

Stöd vid digitala inköp av varor från en affär, är en tjänst som 57 procent av kommunerna tar ut en avgift för som ingår i maxtaxan medan 4 procent av kommunerna tar ut en avgift som inte ingår i maxtaxan. 3 procent av kommunerna tar inte ut någon avgift. Resterande kommuner svarar att de inte erbjuder insatsen eller att de inte vet om de tar ut en avgift.

Digitala lås

Digitalt lås på ytterdörren möjliggör för personal att öppna dörren, antingen via en applikation i mobiltelefonen eller med en digital nyckel. 64 procent av kommunerna tar inte ut någon avgift för detta. 16 procent av kommunerna tar ut en avgift som ingår i maxtaxan, medan 3 procent tar ut en avgift som inte ingår i maxtaxan. Resterande kommuner svarar att de inte erbjuder insatsen eller inte vet.

Avlösning och ledsagning

För avlösning och ledsagning är det endast 2 procent av kommunerna som uppger att de tar ut en avgift som inte ingår i maxtaxan.

Kommentarer i enkäten som handlar om avlösning:

Avlösning är kostnadsfri upp till 16 timmar per månad och från 17:e timmen ingår det i maxtaxan.

Avlösning är fritt t.o.m. 10 timmar, sedan avgift. Just nu har ingen mer än 10 timmar.

Det har varit svårt att hitta information om avlösning och ledsagning på kommunernas webbplatser. Förmodligen beror det på att insatserna inte alltid specificeras som en egen insats utan ingår i hemtjänsten i flera av kommunerna. Till skillnad från hemtjänst erbjuds avlösning och ledsagning oftast kostnadsfritt upp till ett visst antal timmar. Om behovet överstiger de kostnadsfria timmarna får den enskilde betala en avgift.

Genom att granska kommunernas webbplatser har vi samlat in information om hur många timmar avlösning och ledsagning som är avgiftsfria per månad i de kommuner som erbjuder detta.

För avlösning är det 87 procent av kommunerna som erbjuder 10 timmar avlösning eller mer kostnadsfritt per månad och för ledsagning är motsvarande siffra 88 procent.

Tabell 8 Antal timmar avlösning som är avgiftsfri per månad

Antal timmar, antal kommuner och andel kommuner i procent

Antal timmar	Antal kommuner	Procent
<10 timmar	17	13
10 timmar	64	49
> 10 timmar	49	38
Totalt	130	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 9 Antal timmar ledsagning som är avgiftsfri per månad

Antal timmar, antal kommuner och andel kommuner i procent

Antal timmar	Antal kommuner	Procent
<10 timmar	16	12
10 timmar	69	51
> 10 timmar	49	37
Totalt	134	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Boendestöd

Boendestöd är en praktisk, pedagogisk och social insats för personer med funktionsnedsättning som syftar till att underlätta för den enskilde att hantera sin vardag. 72 procent av kommunerna erbjuder boendestöd konstadsfritt, 19 procent tar ut en avgift som ingår i maxtaxan och 1 procent av kommunerna tar ut en avgift som inte ingår i maxtaxan.

Dagverksamhet

Dagverksamhet omfattas av maxtaxan. Det är många kommuner som inte tar ut någon avgift för dagverksamhet av den enskilde. Men det har inte gått att kartlägga exakt hur många eftersom det inte tydligt framgår på kommunernas webbplatser om den är avgiftsfri eller om avgiften bara inte redovisas.

Av de kommuner som tar ut en avgift för dagverksamheten och redovisar den på webbplatsen är mediankostnaden 85 kr per tillfälle (n = 102). Även om den enskilde inte betalar för själva verksamheten tillkommer en kostnad för mat och då är mediankostnaden 77 kr per tillfälle (n = 181). Matkostnaderna är svåra att jämföra eftersom vissa kommuner redovisar vad maten kostar per dag. Andra särredovisar kostnaden för exempelvis kaffe, frukost och lunch, och avgiften blir därmed beroende av hur lång tid personen vistas i verksamheten.

Den enskilde kan även behöva hjälp med transport för att ta sig till dagverksamheten. En turbunden resa innebär att den enskilde får hjälp av kommunen att resa till och från en verksamhet. 11 procent av kommunerna tar inte ut någon avgift för detta. 4 procent av kommunerna tar ut en avgift för turbundna resor som ingår i högkostnadsskyddet, medan 28 procent tar ut en avgift som inte ingår i högkostnadsskyddet. 57 procent av kommunerna erbjuder inte insatsen eller har uppgett att de inte vet om någon avgift tas ut.

Kommunal hälso- och sjukvård

Kommunal hälso- och sjukvård är ingen insats enligt socialtjänstlagen, men kostnaden för den kommunala hälso- och sjukvården ingår i högkostnadsskyddet. Kommunerna skiljer mellan regelbundna och enstaka insatser. Därför anger många på sina webbplatser både en månadskostnad för de som har regelbundna insatser och en kostnad per besök för tillfälliga insatser. Avgiften per månad varierar mellan 0 och 2 575 kronor, och mediankostnaden för hemsjukvård bland de kommuner som tar ut en avgift är 400 kronor per månad. Avgiften per besök varierar mellan 0 och 515 kronor per besök med en median på 196 kronor per besök.

Kommunens stöd till personer som inte kan betala avgiften

I enkäten ställdes en fråga om huruvida kommunerna erbjuder någon form av stöd till de personer som inte betalar någon avgift på grund av ett negativt avgiftsutrymme. 61 procent av kommunerna uppgav att de ger information om försörjningsstöd, 36 procent att de hänvisar till annat stöd och 22 procent att de ger ekonomisk rådgivning. 23 procent svarade att de inte erbjuder något annat stöd.

Den enskildes övriga kostnader

Avgifterna till kommunen för insatser enligt socialtjänstlagen är en del av de kostnader som den enskilde kan ha för sin vård och omsorg. I detta kapitel beskriver vi övergripande vilka andra kostnader som den enskilde kan ha för sin vård och omsorg.

Kostnader för vård och omsorg

Exempel på kostnader som minimibeloppet förväntas täcka är kostnader för läkemedel och öppen hälso- och sjukvård. För många äldre och personer under 65 år med funktionsnedsättning med insatser enligt SoL, tillkommer också kostnader för till exempel sjukhusvård, sjukresor, hjälpmedel, tandvård och färdtjänst. Det är kostnader som inte ingår i vad minimibeloppet enligt SoL beräknas täcka.

Högekostnadsskyddet för sjukvård täcker heller inte de avgifter som den enskilde betalar per dag när hen är inlagd på sjukhus, och inte heller alltid vaccinationer, intyg och hälsoundersökningar eller annan förebyggande vård. Därför kan personer med funktionsnedsättning och äldre personer med stora behov av vård och omsorg från kommun och region ha utgifter som inte täcks fullt ut av de olika högekostnadsskydden.

Tabell 10 visar olika kostnader som kan tillkomma för den enskilde.

Tabell 10. Kostnader som kan tillkomma för den enskilde för tjänster inom vård och omsorg som tillhandahålls av kommuner och regioner

Tjänster	Kostnad för den enskilde (2024)
Sjukhusvård	Max 130 kr per dygn
Sjukresor	För sjukresor bestämmer sjukvårdshuvudmannen själv grunderna för resekostnadsersättningen samt nivån på avgiften som den enskilde själv måste betala, den så kallade egenavgiften. Varje region bestämmer vilka resor som ska ersättas [9].
Hjälpmedel	Den enskildes avgift för hjälpmedel skiljer sig åt beroende på var i landet personen bor och vilket hjälpmedel det avser [10].
Tandvård	Hela kostnaden upp till 3000 kronor. 50 procent av kostnader med ett referenspris mellan 3 001 och 15 000 kronor och 15 procent av kostnader med ett referenspris som överstiger 15 000 kronor [11].
Färdtjänst	Regler och villkor för färdtjänst skiljer sig åt i landet vilket innebär att avgift och vad som ingår varierar [12].

Hjälpmedel

Hjälpmedel är vanligt bland äldre och personer under 65 med funktionsnedsättning. De vanligaste förskrivna hjälpmedlen 2022 var rollatorer (203 629), det näst vanligaste var hörapparater (105 070) och det tredje vanligaste var manuella tvåhjulsdrevna rullstolar (93 060) [13]. Den enskildes avgift för hjälpmedel skiljer sig åt beroende på var i landet personen bor och vilket hjälpmedel det avser. Det vanligaste är att kommunerna och regionerna inte tar ut en avgift för hjälpmedel, men en del tar ut en engångsavgift för hjälpmedel och/eller en abonnemangsavgift. För de regioner⁴⁰ som exempelvis tar ut engångsavgift för hörapparater för vuxna varierade kostnaden mellan 250 kronor och 1 500 kronor år 2023. I de kommuner som tog ut en engångsavgift för rollatorer och manuella rullstolar varierade kostnaden mellan 80 och 483 kronor [13]. För den enskilde kan det bli kostsammare med abonnemangsavgift än engångsavgift om personen använder hjälpmedlet under flera år. En del regioner och kommuner har ett högkostnadsskydd för hjälpmedel [10].

Tandvård

För personer som har behov av mycket tandvård gäller det vanliga högkostnadsskyddet för hälso- och sjukvård. För personer som är 85 år och äldre är sådan tandvård avgiftsfri. Barn och ungdomar har rätt till tandvård utan att behöva betala.

Föräldrar med placerade barn

Föräldrar med barn som placerats utanför hemmet enligt SoL betalar en avgift till kommunen. Föräldrarnas skyldigheter att bidra till kommunens kostnader bestäms enligt samma grunder som betalningsskyldigheten vid underhållsstöd.⁴¹ Ersättningskyldigheten gäller oberoende av om föräldern är vårdnadshavare eller inte. Avgiften varierar utifrån barnets ålder och är exempelvis max 2 223 kronor per månad per förälder från det att barnet fyllt 15 år. När barnet fyller 18 år upphör ersättningskyldigheten [14].

Höjning av minimibeloppet

När den enskilde har varaktiga kostnader som minimibeloppet inte täcker kan kommunen behöva höja minimibeloppet när den beräknar den enskildes avgiftsutrymme. Enligt förarbetena är en förutsättning för att den enskilde ska ha rätt till ett högre minimibelopp att behovet är varaktigt och att kostnaden i vart fall uppgår till ett par hundra kronor per månad. Som vi

⁴⁰ Hörselhjälpmedel hanteras endast av regionerna

⁴¹ Jfr 8 kap. 1 § andra och fjärde stycket SoL.

beskrivit ovan kan den enskildes kostnader för vård och omsorg både vara av engångskaraktär och återkommande. Vi har inte kartlagt hur vanligt det är att den enskilde får en höjning av minimibeloppet för de kostnader som redovisats ovan, eller på vilket sätt kommunerna informerar om att möjligheten finns. Det som vanligtvis lyfts fram på kommunernas webbplatser eller i broschyrer till den enskilde är att den enskilde kan få ett höjt minimibelopp om det finns hemmavarande barn eller om den enskilde har kostnader för god man eller förvaltare. I intervjuer med kommunerna berättar en kommun att exempel på merkostnader bland annat ges på blanketten som den enskilde ska fylla i inför att avgiftsunderlaget beräknas.

Den enskildes ekonomiska förutsättningar

I det här kapitlet beskriver vi den enskildes ekonomiska förutsättningar för att betala avgiften till kommunen.

Personer utan ekonomiskt utrymme att betala avgift

Kommunen utreder den enskildes ekonomi för att fastställa vård- och omsorgsavgiften. Den enskilde har rätt att behålla tillräckliga medel för sina personliga behov och andra normala levnadskostnader, det så kallade minimibeloppet. När vi genomförde kartläggningen var minimibeloppet för ensamstående 7 062 kronor per månad och för sammanlevande makar och sambor 5 761,50 kr per månad (år 2024). Den enskildes avgiftsutrymme räknas fram på följande sätt:

Inkomster

– bostadskostnader

– minimibeloppet

= vad den enskilde kan betala i avgift.

Om beloppet blir 0 eller negativt får kommunen inte ta ut någon avgift för hemtjänst, dagverksamhet, bostad i särskilt boende eller kommunal hälso- och sjukvård.

I de uppföljande intervjuerna med 9 kommuner framgick att det var en betydande andel personer i dessa kommuner som inte betalade avgift för insatserna enligt SoL. Vi skickade därför ut en kompletterande enkätfråga för att ta reda på hur det ser ut i landet. Vi gjorde inte någon urvalsundersökning, utan enkäten skickades till de 115 kommuner som i den första enkäten tackat ja till att bli kontaktade för frågor.

Resultatet visar att andelen som inte betalar någon avgift varierar stort mellan kommunerna. För särskilt boende varierar andelen mellan 0 och 45 procent och medelvärdet är 20 procent. För hemtjänst varierar andelen som inte betalar avgift mellan 1 och 41 procent och medelvärdet är 17 procent.

Tabell 11. Personer i särskilt boende för äldre och med hemtjänst som inte betalar avgift till kommunen

	Antal personer	Antal personer som inte betalar avgift	Andel i procent som inte betalar avgift
Särskilt boende för äldre Uppgifter från 65 kommuner	17 741	3586	20 %
Hemtjänst Uppgifter från 57 kommuner	29 171	4983	17 %

Källa: Kompletterande enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Frågan som ställdes till kommunerna handlade om hur många som inte betalar någon avgift alls till kommunen. För att få en bild av målgruppens ekonomiska situation kan det också vara relevant att framöver kartlägga hur många som på grund av låga inkomster endast bara betalar en del av avgiften.

Pensionärernas ekonomiska levnadsförhållanden

Personer som är 66 år eller äldre med låg eller ingen pension får inte i första hand ekonomiskt bistånd utan kan ansöka om bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd från Pensionsmyndigheten. Pensionssystemet är skapat utifrån att pensionerna ska ge en tillräckligt hög ekonomisk standard för att den enskilde inte ska behöva ekonomiskt bistånd från kommunen. I januari 2024 var det 304 500 pensionärer som hade bostadstillägg och 24 600 personer som hade äldreförsörjningsstöd från Pensionsmyndigheten [15]. Om förutsättningarna för bistånd i övrigt är uppfyllda kan personer med pension eller äldreförsörjningsstöd som ansöker om ekonomiskt bistånd enligt SoL till livsföringen i övrigt, exempelvis till glasögon eller flyttkostnad, ha rätt till detta. Det handlar då om tillfälliga kostnader [16].

Pensionsmyndigheten släppte 2022 en rapport om pensionärers ekonomiska levnadsförhållanden. Rapporten visar att pensionärernas ekonomi generellt sett är god, men att det inte gäller alla. Kvinnor över 80 år har lägst ekonomisk standard. I denna grupp har 1 av 5 som mest 1 261 kronor över per månad efter att boende, el och mat är betalt [17].

Andelen pensionärer som får bostadstillägg är runt 15 procent, och den har varit relativt stabil över tid. Medianinkomsten bland alla pensionärer som

beviljats bostadstillägg är 13 415 kr per månad (år 2022), och den största gruppen som får bostadstillägg är ensamstående kvinnor [18].

Socialstyrelsens äldreråd lyfter också målgruppens ekonomiska situation och att det är problematiskt att de äldre personerna betalar olika mycket för sin vård och omsorg beroende på vilken kommun de bor i. Det är också svårt för den enskilde att förstå kommunernas avgiftssystem och förutse vad vården och omsorgen kommer att kosta⁴².

Hur den enskildes avgift påverkas av bostadstillägg

Pensionsmyndigheten publicerade 2020 en fördjupad rapport om bostadstilläggets inverkan på hyran för särskilt boende för äldre och avgiften för äldreomsorg. Myndigheten undersökte om kommunerna tar ut en hyra som anpassas efter taket för bostadstillägget. Deras analys visade att det är något vanligare att hyran ligger vid detta tak i särskilt boende än att den gör det för övriga boendetyper. Samtidigt visade analysen att bostadstillägget har mycket liten inverkan på avgiften för äldreomsorg eftersom den enskilde oftast betalar maxtaxan.

Pensionsmyndigheten skriver vidare i rapporten:

Avgiften för äldreomsorg kan eventuellt påverkas om den disponibla inkomsten för individen ökar när bostadstillägget höjs. Är det så och i så fall i vilken utsträckning att bostadstillägget – och höjningar av det – leder till att det förbättrar kommunala eller privata fastighetsägares ekonomi snarare än pensionärernas? I viss mening kan grundskyddet inom pensionssystemet dock anses vara utformat för att avlasta kommunerna från deras försörjningsansvar, det som utgår i form av ekonomiskt bistånd. Därmed är det inte i alla avseenden, eller uppenbart fel att bostadstillägget innebär en ekonomisk förstärkning av kommunernas ekonomi. Ett syfte med bostadstillägget är att det ska ge ekonomiska möjligheter att ha en god bostad [19].

Pensionsmyndigheten har i sin analys gjort en jämförelse mellan de personer som får bostadstillägg från Pensionsmyndigheten. Utifrån den analysen drar myndigheten slutsatsen att en förändring i bostadstillägget inte påverkar den enskildes avgift nämnvärt, eftersom den enskilde oftast betalar full avgift ändå.

⁴² Äldrerådet är ett rådgivande organ utsett av Socialstyrelsen. Rådet fungerar som myndighetens forum för dialog och samverkan med de största pensionärsorganisationerna, Demensförbundet och Anhörigas Riksförbund. Uppdraget diskuterades med äldrerådet 15/5 och 4/12 2024.

Socialstyrelsen har gjort en jämförelse för att visa hur den enskildes vård- och omsorgsavgift påverkas utifrån om den enskilde har bostadstillägg eller inte.

Kvinna 87 år bor på ett särskilt boende för äldre

Hyra = 5 761 kronor per månad⁴³

Pension = 15 900 kronor (13 461 kr efter skatt)⁴⁴

Uträkning av avgiftsutrymme: Inkomster (13 461 kr) + eventuellt bostadstillägg - hyra (5 760) - minimibeloppet (7 062 kr) = **639 kr**

Avgiftsutrymmet är 639 kronor och kommunen kan därmed inte ta ut en högre avgift än så.

Storleken på bostadstillägget från Pensionsmyndigheten påverkas inte bara av hyra och pension, utan även av om den enskilde har besparingar. Kommunen tar inte hänsyn till besparingar vid beräkningen av den enskildes avgiftsutrymme för insatser enligt SoL.

Här redovisar vi ett exempel på hur bostadstillägget påverkar den enskildes avgiftsutrymme. Exemplet illustrerar att personer som har bostadstillägg kan få betala en högre avgift än personer som inte har bostadstillägg.

	Bostadstillägg 0 kr *	Bostadstillägg 1900 kr**	Bostadstillägg 4000 kr ***
Avgiftsutrymme	639 kronor Får betala 639 kronor i avgift	2539 kronor Får betala 2539 kronor i avgift	4639 kronor Får betala hel avgift, 2575 kronor

* 700 000 kronor på sparkontot och får inget bostadstillägg från Pensionsmyndigheten.

** 400 000 kronor på sparkontot och får 1 900 kronor i bostadstillägg från Pensionsmyndigheten.

*** Inga besparingar och får 4 000 kronor i bostadstillägg från Pensionsmyndigheten.

Ekonomiska levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning

Personer under 65 år med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga har en svag ställning på arbetsmarknaden jämfört med befolkningen som helhet. År 2023 var sysselsättningsgraden 45 procent och arbetslösheten 19 procent. Det kan jämföras med en sysselsättningsgrad på

⁴³ Enligt statistik från Pensionsmyndigheten är medianen för hyra på särskilt boende för äldre 5 761 kronor och medelvärdet är 5 900 kronor.

⁴⁴ Den genomsnittliga pensionen för en kvinna som är 87 år är 15 900 kr (medianen) enligt statistik från Pensionsmyndigheten. Uppgifterna avser 2023. Med total pension avses allmän pension, tjänstepension och privat pension. Skatten är beräknad utifrån skattetabell 34.

81 procent och en arbetslöshet på 8 procent för befolkningen som helhet [20].

En av konsekvenserna av att många står långt ifrån arbetsmarknaden är att dessa personer inte har möjlighet att påverka sin inkomst över tid, och därmed inte heller den framtida pensionen. Eftersom många samtidigt är i behov av stöd och insatser genom hela livet blir det en dubbelt sårbar situation.

Uppgifter från 2022 visar att bland personer i åldern 19–64 år som har insatser enligt socialtjänstlagen har 19 procent även ekonomiskt bistånd, varav 12 procent långvarigt ekonomiskt bistånd. Inom denna grupp är personer med psykisk funktionsnedsättning överrepresenterade. Det ska jämföras med den totala befolkningen där antalet med ekonomiskt bistånd var 2,8 procent under samma period. De stora skillnaderna visar på en högre ekonomisk utsatthet bland gruppen personer med funktionsnedsättning som har insatser enligt socialtjänstlagen [21].

Socialstyrelsens funktionshinderråd har också lyft målgruppens ekonomiska utsatthet. Om den enskilde får högre inkomster, som exempelvis höjd aktivitetsersättning, leder inte det alltid till en bättre ekonomisk situation eftersom avgiften till kommunen också höjs⁴⁵. Organisationen Funktionsrätt Sverige⁴⁶ lyfter också frågan att det har blivit ett glapp mellan minimibeloppet och Konsumentverkets referensvärden för levnadskostnader. Enligt deras beräkningar skulle minimibeloppet vara 2000 kronor högre om minimibeloppet följt referensvärdena i Konsumentverkets beräknade hushållsbudget istället för prisbasbeloppet [22].

⁴⁵ Rådet för funktionshinderfrågors uppgift är att vara ett rådgivande organ till Socialstyrelsen. Rådet behandlar övergripande och principiella frågor av betydelse för personer med funktionsnedsättning och deras närstående. I rådet ingår representanter för funktionshindersrörelsen. Uppdraget diskuterades med funktionshinderrådet 21/5 och 5/12 2024.

⁴⁶ Möte med organisationen Funktionsrätt Sverige 6/5 2024

Slutsatser

I förarbetet till de nya avgiftsbestämmelserna som infördes 2002 beskrivs en utveckling mot att fler personer som får vård- och omsorgsinsatser får leva under knappa ekonomiska omständigheter. De nya avgiftsbestämmelserna utformades därför för att ge den enskilde ett skydd mot höga avgifter genom att ett tak infördes för hur höga avgifter som kommunen får ta ut.

Bestämmelserna gav också personer med låga inkomster ett skydd genom att de helt eller delvis blir avgiftsbefriade. I och med att det infördes ett tak för avgifterna jämnades skillnader ut mellan kommunerna.

Socialstyrelsen kan i denna kartläggning konstatera att ingen kommun tillämpar en högre maxtaxa än vad som framgår av avgiftsbestämmelserna. Men vad kommunerna väljer att inkludera i maxtaxan varierar mellan kommunerna, och det får konsekvenser för vad den enskilde får betala i avgift.

Variationerna i hur mycket den enskilde får betala i landet beror framför allt på skillnader i

- hur mycket vård och omsorg kommunerna erbjuder innan maxtaxan uppnås
- vilka insatser som kommunen inkluderar i maxtaxan
- vilka insatser som kommuner tillhandahåller avgiftsfritt
- vilka merkostnader som kommunerna väljer att ta hänsyn till i beräkningen av den enskildes avgiftsutrymme
- vilka avgifter som kommunerna tar ut för mat och hyra.

Gemensamt för kommunerna är att den lagstadgade maxtaxan har blivit den avgift alla kommuner tar ut för särskilt boende. De flesta kommuner tar även ut maxtaxa för hemtjänst när den enskilde har 15 timmar hemtjänst eller mer per månad.

Avgiften som tas ut i enlighet med maxtaxan är inte hela kostnaden som den enskilde har för den vård och omsorg som ges av kommunerna. Vilka insatser, varor och tjänster som omfattas av maxtaxan varierar nämligen mellan kommunerna. Det är därför svårt att jämföra vad den enskilde får betala för sin vård och omsorg i respektive kommun. De avgifter som inte inkluderas i maxtaxan får den enskilde betala för oavsett avgiftsutrymme.

Målgrupperna som har stöd från kommunernas äldreomsorg och verksamhet för personer med funktionsnedsättning har i många fall en utsatt ekonomisk situation och det får därför extra stor betydelse för dessa personer vad kommunerna väljer att inkludera i maxtaxan.

När vi gått igenom rättsfall har vi bara hittat ett par avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen och från kammarrätterna som har betydelse för hur avgiftsregleringen tillämpas. Den enskilde kan överklaga sitt beslut om avgift till förvaltningsrätten, men det låga antalet domar tyder på att detta inte görs i någon större omfattning.

Samtliga kommuner har egna stöd för hur de ska tillämpa avgiftsbestämmelserna. Granskningen av rättsfall visar dock att kommunernas tillämpning av avgiftsbestämmelserna inte alltid följer rättspraxis.

Kartläggningen visar att andelen som inte betalar någon avgift på grund av att de saknar avgiftsutrymme varierar stort mellan kommunerna. För särskilt boende varierar andelen mellan 0 och 45 procent, och för hemtjänst varierar andelen som inte betalar avgift mellan 1 och 41 procent. Skillnaderna kan bero på att personernas inkomster och bostadskostnader skiljer sig åt mellan kommunerna. De kan också bero på att kommunerna gör olika när de beräknar den enskildes avgiftsutrymme. Vi har inte gjort någon ytterligare analys av orsakerna.

Eftersom reglerna för avgifter enligt SoL är komplexa upplever en del kommuner att de i vissa delar är svåra att tillämpa. Även de som ska betala avgiften kan ha svårt att förstå hur reglerna fungerar och förutse vad vården och omsorgen kommer att kosta. De avgiftshandläggare som vi har haft kontakt med under kartläggningen berättar att de ofta får svara på frågor om avgifterna från enskilda. När vi granskade samtliga kommuners webbplatser för att kartlägga avgifterna framgick det att många kommuner informerar om avgifterna på ett tydligt sätt. Men på vissa webbplatser var informationen svår att hitta, svår att förstå och i flera fall ofullständig.

Referenser

1. Uppgifter för beräkning av avgifter inom äldre- och funktionshinderomsorgen år 2024 – Meddelandeblad. Socialstyrelsen; 2023.
2. Bo tryggt - betala rätt. Stockholm: Statens offentliga utredningar 1999:33
3. Avgiftsenkät januari 2007. Redovisning och jämförelser med tidigare studier. Socialstyrelsen; 2007.
4. Uppdrag att följa upp och utvärdera socialtjänstlagens bestämmelser om avgifter inom äldre- och handikappomsorgen. Socialstyrelsen; 2007.
5. Avgifter inom äldreomsorgen : kartläggning och analys av kommunernas avgiftssystem. Stockholm: Socialstyrelsen; 2014.
6. Vård och omsorg för äldre : lägesrapport 2023. Stockholm: Socialstyrelsen; 2023.
7. Förändringar av ledsagning över tid – Rapport till regeringen som svar på uppdrag. Socialstyrelsen; 2023.
8. SCB Statistikdatabasen. Kostnader och intäkter för kommunernas omsorg om äldre och personer med funktionsnedsättning. År 2014–2023. Hämtad 241128 från https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__OE__OE0107__OE0107B/TkrAldFunktRN/
9. SKR. Sjukresor. Hämtad 241118 från: <https://skr.se/skr/samhallsplaneringinfrastruktur/trafikinfrastruktur/kollektivtrafikpersontransporter/sarskildapersontransporter/sjukresor.3206.html>
10. Uppdrag statistik på hjälpmedelsområdet – slutrapport 2021. Socialstyrelsen; 2021.
11. Inera. Vad kostar tandvård? Hämtad 241118 från: <https://www.1177.se/sa-fungerar-varden/kostnader-och-ersattningar/kostnader-och-ersattningar-inom-tandvard/vad-kostar-tandvard/>
12. Kvalitet i färdtjänsten. Myndigheten för delaktighet; 2018.
13. Socialstyrelsen. Statistik om hjälpmedel 2023. Socialstyrelsen; 2024.
14. SKR Cirkulär 22:44 Beräkning av föräldrars ersättning till kommunen för placerade barn under 18 år 2023.
15. Pensionsmyndigheten. Korta pensionsfakta 2024. Hämtad 20240812 från: <https://www.pensionsmyndigheten.se/statistik-och-rapporter/statistik/kortapensionsfakta>
16. Ekonomiskt bistånd : handbok för socialtjänsten. Stockholm: Socialstyrelsen; 2021.
17. Pensionärernas ekonomiska levnadsförhållanden. Pensionsmyndigheten 2022.
18. Fördjupad statistik om bostadstillägget. Pensionsmyndigheten; 2022.
19. Har bostadstillägget inverkan på hyran och avgiften för äldreomsorg för pensionärer? Pensionsmyndigheten; 2020.
20. Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning. SCB; 2023.
21. Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning : lägesrapport 2024. Stockholm: Socialstyrelsen; 2024.

22. Skrivelse till regeringen från Funktionsrätt Sverige. Uppdrag i Socialstyrelsens regleringsbrev 2025. Funktionsrätt Sverige; 2024.

Bilaga 1. Metod och projektorganisation

Möten

För att stämma av kartläggningens upplägg och inhämta aktuell kunskap har möten genomförts med

- Sveriges kommuner och regioner (SKR)
- Pensionsmyndigheten
- Socialstyrelsens funktionshinderråd
- Socialstyrelsens äldreråd
- Funktionsrätt Sverige
- Pensionärernas riksorganisation (PRO).

Enkät

Undersökningen är en totalundersökning.

Frågor och variabler

Enkätfrågorna utformades i samarbete mellan projektledare, enkätkonstruktör och sakkunniga på Socialstyrelsen.

Enkäten bestod av totalt 19 frågor och utgjordes av en kombination av frågor med fasta svarsalternativ och öppna frågor.

Socialstyrelsen har samrått enkäten med SKR.

Datainsamling

Datainsamlingen har genomförts via en webbenkät. Ett informationsbrev medföljde enkäten som skickades till kommunerna via e-post.

Datainsamlingen pågick från den 29 maj 2024 till den 28 juni 2024. Under insamlingsperioden skickades två påminnelser ut.

Svarsfrekvens

Totalt inkom 243 svar, vilket motsvarar en svarsfrekvens på närmare 81 procent.

Bortfall

Bortfallet består dels av kommuner som inte besvarat enkäten, dels av partiellt bortfall, det vill säga att vissa frågor inte har besvarats i enkäten.

Av de 304 respondenter som fått de utskickade enkäterna har 40 inte öppnat eller påbörjat enkäten. Anledningen till detta är okänd, och det går inte att uttala sig om hur många av dessa enkäter som i praktiken kommit fram till rätt respondent.

Tillförlitlighet

Ramtäckning

Ramtäckningen kan antas vara fullständig eftersom enkäten har skickats till samtliga Sveriges kommuner.

Mätfel

I samband med datainsamlingen kan det uppstå slumpmässiga och systematiska fel, så kallade mätfel. De svar som ges kan vara osäkra eller felaktiga. Det kan även uppstå fel på grund av att de som svarar har missuppfattat frågan.

För att minska risken för mätfel har enkäten konstruerats med hjälp av en ämneskunnig person, en enkätkonstruktör och en statistiker. Enkäten har även genomförts som en intern testundersökning före utskick.

Vid ologiska svar har kommunerna kontaktats för att de på så sätt skulle få möjlighet att korrigera eventuella felaktigheter. Öppna fritextsvar har granskats för att kontrollera att dessa överensstämmer med övriga svar.

Bearbetning

Vid bearbetningen av datamaterialet kan bearbetningsfel uppstå. Exempel på bearbetningsfel är registrerings- och kodningsfel.

Då insamlingen skett via en webbenkät med fasta svarsalternativ är registreringsfelet litet. Resultaten har även kontrollerats med avseende på rimlighet.

De inkomna svaren har granskats och i vissa fall korrigerats med hjälp av de berörda kommunerna. Stockholm stad svarade inledningsvis på stadsdelsnivå. Men eftersom Stockholm stad har övergripande regler för avgifter korrigerades svaren i efterhand så att Stockholm endast lämnade ett svar på enkäten.

Beskrivning av data

Statistiska mått

För undersökningen redovisas andel och antal för hela riket.

Redovisningsgrupper

Avgifter inom äldre- och funktionshindersomsorgen har analyserats utifrån SKR:s klassifikation:

A. Storstäder och storstadsnära kommuner

B. Större städer och kommuner nära större stad

C. Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner

Utskick av två extra enkätfrågor

Under november 2024 skickades två kompletterande frågor ut till ett urval av kommunerna. Frågorna skickades ut till de 108 kommuner som tackat ja till vidare kontakt. Av dessa svarade 92, vilket ger en svarsfrekvens på 80 procent.

Kartläggning av kommunernas webbplatser

Samtliga kommuners webbplatser har granskats med syfte att samla in information om vilka avgifter som kommunerna tar ut för olika insatser enligt SoL. Inför arbetet togs en mall fram för vilken information som skulle samlas in. Insamlingen skedde under perioden maj till och med augusti 2024 och utfördes av fem medarbetare på Socialstyrelsen. Uppgifterna kvalitetsgranskades och justerades i efterhand under hösten 2024. Alla kommuners webbplatser besöktes och uppgifter kunde samlas in från 285 kommuner. Övriga 5 kommuner saknade antingen helt information om avgifter för insatser enligt SoL eller också var uppgifterna inaktuella och därför inte jämförbara med övriga kommuners uppgifter. Trots att uppgifter hämtades från 285 kommuner saknades ändå många uppgifter om avgifternas storlek, och ingen kommun redovisade alla de avgifter vi sökte. De högsta svarsfrekvenser som kunde samlas in gällde månadsavgiften för trygghetslarm (n = 275) och avgiften för mat på säbo (n = 270).

Litteratursökning

I juni 2024 genomförde Socialstyrelsens informationsspecialist i samråd med projektledaren en litteratursökning.

De databaser som användes var Cinahl, Socindex, Psycinfo, Psycarticles (via Ebscohost), Pubmed, Swepub samt Infosök (Socialstyrelsens egen söktjänst).

Sökningen avgränsades till studier som omfattade en svensk kontext och som publicerats under de senaste 10 åren. Både vetenskaplig litteratur och så kallad grå litteratur i form av myndighetspublikationer inkluderades.

Sökningen kompletterades med Google-sökning samt handsökning på ett antal utvalda webbplatser.

Sammanlagt identifierades 38 publikationer i sökningen, men det var endast 5 som bedömdes vara relevanta att läsa utifrån uppdragets frågeställningar.

Projektorganisation

Charlotte Fagerstedt, projektledare

Ebba Hedlund, utredare

Jesper Dahl, jurist

Sanna Eriksson, utredare

Referensgrupp

Maria Kreutz, utredare

Anna Brooks, utredare

Sundiata Owens, utredare

Michaela Prochazka, samordnare äldrefrågor

Karin Flyckt, samordnare funktionshinderfrågor

Bilaga 2. Resultat från enkätundersökningen

I denna bilaga redovisas svaren från enkäten till kommunerna. Totalsumman avviker från 100 procent i vissa av tabeller på grund av avrundningar.

Tabell 1. Har kommunen stödmaterial för handläggning av avgifter, som beskriver hur avgiftsbestämmelserna enligt SoL ska tillämpas?

	Antal kommuner	Andel i procent
Ja	226	95
Nej	9	4
Vet inte	4	2
Totalt	239	101

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Tabell 2. Känner kommunen till och använder Socialstyrelsens meddelandeblad "Uppgifter för beräkning av avgifter inom äldre- och funktionshinderomsorg" som publiceras årligen?

	Antal kommuner	Andel i procent
Meddelandebladet används	226	95
Känner till, men använder inte meddelandebladet	8	3
Känner inte alls till meddelandebladet	2	1
Vet inte	3	1
Totalt	239	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Tabell 3 a. Hur lätt eller svårt är det att tillämpa avgiftsbestämmelserna enligt SoL?

	Inkomstberäkningen		Beräkning av maxtaxa	
	Antal kommuner	Andel i procent	Antal kommuner	Andel i procent
Mycket svårt	2	1	2	1
Svårt	25	10	6	3
Varken eller	55	23	35	15
Lätt	101	42	101	42
Mycket lätt	56	23	94	39
Vet inte/ingen uppfattning	0	0	1	0
Totalt	239	99	239	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Tabell 3 b. Hur lätt eller svårt är det att tillämpa avgiftsbestämmelserna enligt SoL?

	Förbehållsbeloppet		Höjning eller sänkning av minimibeloppet	
	Antal kommuner	Andel i procent	Antal kommuner	Andel i procent
Mycket svårt	2	1	3	1
Svårt	18	8	34	14
Varken eller	46	19	61	26
Lätt	100	42	87	36
Mycket lätt	73	31	46	19
Vet inte/ingen uppfattning	0	0	8	3
Totalt	239	101	239	99

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Tabell 4. Vilken maxtaxa tillämpar kommunen för hemtjänst, dagverksamhet och kommunal hälso- och sjukvård?

	Antal kommuner	Andel i procent
Samma belopp som högkostnadsskyddet	227	95
Lägre belopp än högkostnadsskyddet	12	5
Totalt	239	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Maxtaxan för 2024 är 2 575 kronor. Tolv kommuner har svarat att de tillämpar ett lägre belopp. Av dessa kommuner svarar sju att de tillämpar ett belopp på 2 574 kronor. En kommun har felaktigt svarat att de tillämpar ett lägre belopp men skriver att de tillämpar 2 575 kronor. Övriga har angett beloppen 2 170, 2 359, 2 359 respektive 2 400 kronor.

Fråga 5 a och b. Baseras avgifterna för hemtjänst på beviljad eller utförd tid?

Hemtjänst	Service		Omvårdnad	
	Antal kommuner	Andel i procent	Antal kommuner	Andel i procent
Beviljad tid	112	47	116	49
Utförd tid	99	41	91	38
Annat sätt	27	11	31	13
Vet inte	1	0	1	0
Totalt	239	99	239	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Fråga 6 a och b. Vad använder kommunen för avgiftssystem för hemtjänsten (uppdelat på service och omvårdnadsinsatser)?

Hemtjänst	Service		Omvårdnad	
	Antal kommuner	Andel i procent	Antal kommuner	Andel i procent
Fast månadsavgift	22	9	29	12
Fast timavgift	144	60	131	55
Avgiften är indelad i nivåer efter insatsernas omfattning	57	24	67	28
Annat avgiftssystem	13	5	9	4
Vet inte	3	1	3	1

Hemtjänst	Service		Omvårdnad	
	Antal kommuner	Andel i procent	Antal kommuner	Andel i procent
Totalt	239	99	239	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Fråga 7. Vad får den enskilde betala för hemtjänsten per månad (givet att den enskilde har tillräckligt med avgiftsutrymme) vid följande antal timmar?

Hemtjänst	Percentil	Kronor per månad
4 timmar	25 percentil	1068
	Median	1411
	75 percentil	1640
15 timmar	25 percentil	2574
	Median	2575
	75 percentil	2575
40 timmar	25 percentil	2575
	Median	2575
	75 percentil	2575

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024 (n = 213).

Fråga 8. Vilka avgifter ingår i högkostnadsskyddet i ordinärt boende?

I tabellen redovisas antal kommuner och andel i procent.

	Avgiften ingår i högkostnads-skyddet	Avgiften ingår <i>inte</i> i högkostnads-skyddet	Ingen avgift	Har inte insatsen	Vet inte
Avlösning	153	6	70	2	6
	64 %	3 %	29 %	1 %	3 %
Ledsagning	191	5	33	1	9
	80 %	2 %	14 %	0 %	4 %
Boendestöd	47	3	171	3	15
	20 %	1 %	72 %	1 %	6 %
Turbundna resor	9	67	25	96	42
	4 %	28 %	10 %	40 %	18 %
Installation av trygghetslarm	52	62	120	1	4
	22 %	26 %	50 %	0 %	2 %

	Avgiften ingår i högkostnads-skyddet	Avgiften ingår <i>inte</i> i högkostnads-skyddet	Ingen avgift	Har inte insatsen	Vet inte
Månadsavgift för trygghetslarm	227 95 %	10 4 %	0 0 %	0 0 %	2 1 %
Installation av trygghetskamera	53 22 %	16 7 %	112 47 %	48 20 %	10 4 %
Månadsavgift för trygghetskamera	126 53 %	4 2 %	46 19 %	51 21 %	12 5 %
Digitala lås	39 16 %	7 3 %	153 64 %	29 12 %	11 5 %
Fixarservice för äldre personer	8 3 %	24 10 %	103 43 %	78 33 %	26 11 %
Endast matdistribution	85 36 %	91 38 %	26 11 %	33 14 %	4 2 %
Matdistribution i kombination med hemtjänst	91 38 %	87 36 %	28 12 %	29 12 %	4 2 %
Digitala inköp	134 56 %	9 4 %	8 3 %	74 31 %	14 6 %

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024 (n = 239).

Fråga 9. Vilka varor och tjänster ingår i avgiften för särskilt boende för äldre?

	Ingår i avgiften och minibeloppet <i>sänks</i>	Ingår i avgiften men minibeloppet <i>sänks inte</i>	Ingår inte i avgiften	Vet inte
Förbrukningsartiklar (toalettpapper och städmaterial)	71 30 %	52 22 %	104 44 %	12 5 %
Personliga hygienartiklar	8 3 %	12 5 %	204 85 %	15 6 %
Lakan/handdukar	19 8 %	31 13 %	166 69 %	23 10 %
Säng	65 27 %	102 43 %	57 24 %	15 6 %
Övriga möbler	29 12 %	20 8 %	176 74 %	14 6 %
Internet	24	54	112	49

	Ingår i avgiften och minibeloppet sänks	Ingår i avgiften men minibeloppet sänks inte	Ingår inte i avgiften	Vet inte
	10 %	23 %	47 %	21 %

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024 (n = 239).

I fråga 9 ingick även en fråga om mat på särskilt boende för äldre. Genom de kommentarer som lämnades i rapporten förstod vi att den frågan gick att uppfatta på olika sätt och därför har den tagits bort från resultatet.

Fråga 10. Tillämpar kommunen ett högre minimibelopp för personer med funktionsnedsättning som är under 65 år?

	Antal kommuner	Andel i procent
Ja, tio procent högre belopp	165	69
Ja, men annan procentsats	7	3
Nej	55	23
Vet inte	12	5
Totalt	239	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024.

Sju kommuner har uppgett att de tillämpar en annan procentsats. De svarar att de använder följande procentsats: 1, 5, 8, 9, 9, 20 respektive 40.

Fråga 11. Reducerar kommunen vissa av den enskildes kostnader, när personen har ett negativt avgiftsutrymme, och i så fall vilka kostnader?

Flera svarsalternativ kan anges.

	Antal kommuner	Andel i procent
Ja, för mat	24	10
Ja, för turbundna resor	5	2
Ja, för förbrukningsartiklar	7	3
Ja, för annat	74	31
Nej	134	56
Vet inte	6	3

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024 (n = 239)

Under alternativet ”Ja, för annat” har 74 kommentarer lämnats, och de flesta kommuner har svarat att de sänker vård- och omsorgsavgiften. Syftet med frågan var att ta reda på om kommunerna reducerar andra kostnader än själva vård- och omsorgsavgiften. En person med negativt avgiftsutrymme

betalar nämligen ingen avgift för de insatser som omfattas av avgiftsregleringen. Därför ska resultatet ”Ja, för annat” tolkas med försiktighet.

Fråga 12. Vilka former av annat stöd erbjuder kommunen till personer som har ett negativt avgiftsutrymme?

Flera svarsalternativ kan anges.

	Antal kommuner	Andel i procent
Inget annat stöd erbjuds	55	23
Ekonomisk rådgivning	53	22
Information om försörjningsstöd	144	61
Annat stöd	86	36

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024 (n = 237)

Fråga 13. Får den enskilde avdrag på avgiften, eller annan kompensation, om någon av följande insatser inte utförts i enlighet med kommunens kvalitetskrav?

Flera svarsalternativ kan anges.

	Antal kommuner	Andel i procent
Ja, för hemtjänst	59	25
Ja, för särskilt boende för äldre	30	13
Ja, för dagverksamhet	15	6
Ja, för annat	23	10
Nej	134	56
Vet inte	29	12

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning om kommunernas avgiftssystem enligt SoL, 2024 (n = 239)

Bilaga 3. Resultat från kartläggningen av kommunernas webbplatser

Uppgifterna som redovisas nedan har samlats in från kommunernas webbplatser under perioden maj till augusti 2024. Uppgifterna är hämtade från 285 kommuner, men ingen kommun hade information om samtliga uppgifter som efterfrågades. Fem kommuner saknade helt uppgifter eller uppgav att uppgifterna inte var uppdaterade.

Vissa tabeller visar mediankostnaden samt nedre och övre percentilen. 25 percentilen är den summa som 25 procent av kommunerna ligger under och 75 percentilen är den summa som 25 procent av kommunerna ligger över.

Totalsumman avviker från 100 procent i vissa av tabeller på grund av avrundningar.

Tabell 1. Avgiften för hemtjänst bland de kommuner som tar betalt per timme (n = 177)

Bland kommuner som har olika timavgift för omvårdnad och serviceinsatser så är det timavgiften för omvårdnadsinsatser som redovisas nedan.

Kr/timme	25 percentilen	Median	75 percentilen
Hemtjänst, kr/timme	309	368	425

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 2. Avgiften för hemtjänst bland de kommuner som tar betalt per timme (n = 177)

Bland kommuner som har olika timavgift för omvårdnad och serviceinsatser så är det timavgiften för omvårdnadsinsatser som redovisas nedan.

Kr/timme	Antal	Procent
-199 kr	8	5
200-299 kr	27	15
300-399 kr	82	46
400-499 kr	58	33
500-599 kr	2	1
Totalt	177	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

I tabell 3 ingår endast de kommuner som har samma timavgift för omvårdnad och för service.

Tabell 3. Avgiften för hemtjänst bland de kommuner som tar betalt per timme (n = 158)

Endast kommuner med samma timavgift för omvårdnad och för service är inkluderade.

Kr/timme	25 percentilen	Median	75 percentilen
Hemtjänst, kr/timme	326	372	410

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 4 visar timavgiften för serviceinsatser hos de 39 kommuner som har olika timavgifter för service- och omvårdnadsinsatser eller som har valt att ha timavgift för serviceinsatser och en annan avgiftskonstruktion för omvårdnadsinsatser.

Tabell 4 Kommuner som har valt att ha en annan avgift för hemtjänst, serviceinsatser, kronor per timme (n = 39).

Endast kommuner som debiterar en timavgift för hemtjänsten ingår, timavgiften avser kostnaden för service.

Kr/timme	25 percentilen	Median	75 percentilen
Hemtjänst, kr/timme	280	361	401

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

I tabell 5 redovisas de 19 kommuner som tar olika timavgift för omvårdnads- och serviceinsatser.

Tabell 5. Kommuner med olika timavgift för personlig omvårdad och serviceinsatser (n = 19)

Kommun	Personlig omvårdnad, kr/timme	Serviceinsatser, kr/timme
Kommun 1	77	280
Kommun 2	98	322
Kommun 3	125	280
Kommun 4	128	309
Kommun 5	129	361
Kommun 6	129	257
Kommun 7	130	257
Kommun 8	132	241
Kommun 9	225	400
Kommun 10	235	295
Kommun 11	250	370
Kommun 12	285	344

Kommunernas avgifter enligt socialtjänstlagen

Kommun	Personlig omvårdnad, kr/timme	Serviceinsatser, kr/timme
Kommun 13	295	355
Kommun 14	309	386
Kommun 15	309	386
Kommun 16	323	358
Kommun 17	324	444
Kommun 18	394	493
Kommun 19	434	387

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 6. Kostnad för matlåda och distribution, kronor per portion (n = 143)

Kr/ port	Antal	Procent
- 65 kr	26	18
66-80	62	43
81-100	48	34
100-	7	5
Totalt	143	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 7 Kostnad för korttidsboende

Kr/dygn	25 percentilen	Median	75 percentilen
Avgiften för korttidsboende kr/dygn n = 243	85	86	86
Kostnaden för mat på korttidsboende kr/dygn n = 246	130	143	155

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 8. Avgiften för korttidsboende, kronor per dygn (n=244)

Kr/timme	Antal	Procent
- 99 kr	201	82
100-149 kr	18	7
150-199 kr	16	7
200-399 kr	7	3

Kr/timme	Antal	Procent
400-1000 kr	2	1
Totalt	244	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 9. Kostnaden för mat på korttidsboende, kronor per dygn (n=246)

Kr/dygn	Antal	Procent
- 125 kr	42	17
126-150 kr	125	51
151-175 kr	64	26
176-199 kr	10	4
200- kr	5	2
Totalt	246	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 10. Kostnader för förbrukningsartiklar och mat på särskilt boende för äldre

Kr/månad	25 percentilen	Median	75 percentilen
Kostnaden för förbrukningsartiklar N = 112	159	204	316
Kostnaden för mat n= 270	3900	4257	4606

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 11. Kostnad för förbrukningsartiklar på särskilt boende för äldre (n = 112)

Kr/månad	Antal	Procent
-99	6	5
100-199	40	36
200-299	36	32
300-399	12	11
400-499	8	7
500-599	4	4
600-	6	5
Totalt	112	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 12 Kostnad för mat på särskilt boende för äldre (n = 270).

Kr/månad	Antal	Procent
-2 999	2	1
3 000-3 499	12	4
3 500-3 999	70	26
4 000-4 499	99	37
4 500-4 999	59	22
5 000-5 499	24	9
5 500-6 555	4	1
Totalt	270	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

I tabell 13 har vi jämfört kostnadsökningen för mat på särskilt boende för äldre mellan 2021 och 2024. Konsumentverkets beräknade hushållskostnader för mat för år 2021 var 2 470 kr/månad och år 2024 var den 3 330 kr/månad. Det ger en höjning med 35 procent. Tabellen nedan visar att kommunerna inte har höjt kostnaden för mat i motsvarande utsträckning som Konsumentverkets schabloniserade kostnad för mat.

Tabell 13. Kommunernas procentuella ändring av kostnaden för mat på särskilt boende mellan åren 2021 och 2024 (n = 215)

	Antal	Procent
Sänkt avgift för mat	3	1
Höjd avgift med mindre än 10 %	50	23
Höjd avgift 10-19 %	58	27
Höjd avgift 20-29 %	79	37
Höjd avgift 30-39 %	13	6
Höjd avgift 40-49 %	8	4
Höjd avgift med 50-%	4	2
Totalt	215	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 14. Kostnaden för hemsjukvård, kronor per månad (n = 198)

Kr/månad	25 percentilen	Median	75 percentilen
Hemsjukvård kr/månad	342	400	490

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 15. Kostnaden för hemsjukvård, kronor per månad (n = 198)

Kr/ månad	Antal	Procent
- 300 kr	21	11
300-399	70	35
400-499	59	30
500-599	25	13
600-999	19	10
1000-	4	2
Totalt	198	101

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Kommunerna tog ofta ut en avgift per månad och en annan avgift vid enstaka besök från hemsjukvården.

Tabell 16. Kostnaden för hemsjukvård, kronor per besök (n = 110)

Kr/besök	25 percentilen	Median	75 percentilen
Hemsjukvård kr/besök	150	200	300

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 17. Kostnaden för hemsjukvård, kronor per besök (n = 107)

Kr/ besök	Antal	Procent
100-199	42	39
200-299	36	34
300-399	22	21
400-499	5	5
500	2	2
Totalt	107	101

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 18 och 19 avser avlösning. Uppgifter om vad avlösning kostar hittades endast hos 79 kommuner. Ett antagande är att kommunerna inbegriper avlösningen i hemtjänsten. 130 kommuner skriver att avlösningen är avgiftsfri upp till ett visst antal timmar. En del av dessa kommuner har dock inte specificerat vad avlösningen kostar om det antalet timmar överskrids, medan andra skriver att det därefter är samma avgift som för hemtjänst.

Tabell 18. Kostnaden för avlösning, kronor per timme (n = 79)

Kr/timme	25 percentilen	Median	75 percentilen
Avlösning	198	303	400

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 19. Antal timmar avlösning som är avgiftsfri per månad (n = 130)

Antal timmar	Antal	Procent
<10 timmar	17	13
10 timmar	64	49
> 10 timmar	49	38

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 20 och 21 visar de 68 kommuner som har uppgett att de tar ut en avgift för ledsagning. 22 kommuner har uppgett att ledsagningen är kostnadsfri. Det saknas information om vad ledsagningen kostar på många av kommunernas webbplatser. Ett antagande är att kommunerna som med avlösningen inbegriper ledsagningen i hemtjänsten.

Tabell 20. Kostnaden för ledsagning, kronor per timme (n = 68)

Kr/timme	25 percentilen	Median	75 percentilen
Ledsagning	268	361,50	413

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 21. Kostnaden för ledsagning (n = 68)

Kr/ timme	Antal	Procent
-99 kronor	8	12
100-199	3	4
200-299	9	13
300-399	28	41
400-	20	29
Totalt	68	99

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 22. Antal timmar ledsagning som är avgiftsfri per månad (n = 130)

Antal timmar	Antal	Procent
<10 timmar	17	13
10 timmar	64	49
> 10 timmar	49	38
Totalt	130	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 23. Avgiften för trygghetslarm, kronor per månad (n = 274)

Kr/mån	25 percentilen	Median	75 percentilen
Trygghetslarm	258	299	343

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 24. Avgiften för trygghetslarm, kronor per månad (n = 274)

Kr/ mån	Antal	Procent
100–199	9	3
200–299	131	48
300–399	104	38
400–499	27	10
500 -	3	1
Totalt	274	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 25. Kostnaden för att *installera* trygghetslarm, engångskostnad (n = 92)

Kr (engångs-kostnad)	25 percentilen	Median	75 percentilen
Trygghetslarm	290	357	474

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 26. Kostnaden för att *installera* trygghetslarmet, engångskostnad (n = 92)

Kr (engångs-kostnad)	Antal	Procent
100–199	4	4
200–299	19	21
300–399	32	35

Kr (engångs-kostnad)	Antal	Procent
400-499	16	17
500 -	21	23
Totalt	92	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 27. Kostnaden för att avinstallera trygghetslarmet, engångskostnad (n = 7)

Kr/mån	25 percentilen	Median	75 percentilen
Trygghetslarm	165	396	473

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 28. Kostnaden för att avinstallera trygghetslarmet, engångskostnad (n = 7)

Antal	Kr (engångskostnad)
1	164
1	165
1	258
1	396
1	400
1	473
1	1030

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

I tabell 29 redovisas avgifter för dagverksamhet. Kommunerna tar inte alltid ut någon avgift för själva verksamheten, men deltagarna får oftast betala en avgift för maten. Matkostnaderna är svåra att jämföra eftersom vissa kommuner redovisar vad maten kostar per dag medan andra har särredovisat kostnaden för exempelvis kaffe, frukost och lunch.

Tabell 29 Kostnad för dagverksamhet

Kr per tillfälle	25 percentilen	Median	75 percentilen
Dagverksamhet (n=102)	55	85	90
Mat på dagverksamhet (n=181)	68	77	91

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 30. Kostnad för dagverksamhet (n = 102)

Kr/tillfälle	Antal	Procent
-99	83	81
100-199	13	13
200-299	3	3
300-	3	3
Totalt	102	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 31. Kostnad för mat på dagverksamhet (n = 181)

Kr/tillfälle	Antal	Procent
-49	3	2
50-99	156	86
100-146	22	12
Totalt	181	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Tabell 32 Avgift för boendestöd (n = 253)

Kr/tillfälle	Antal	Procent
Ja	25	10
Nej	87	34
Framgår inte	141	56
Totalt	253	100

Källa: Uppgifterna är insamlade från kommunernas webbplatser mellan maj och augusti 2024.

Statistik från Socialtjänstregistret

Tabell 1. Hur många timmar hemtjänst har personer 65 år och äldre, i snitt per månad?

Andel i procent.

	1-4 timmar	5-14 timmar	15-39 timmar	40 timmar och mer
Kvinnor (n=86 633)	18 %	21 %	26 %	36 %
Män (n=50 211)	20 %	21 %	26 %	33 %

Kommunernas avgifter enligt socialtjänstlagen

	1-4 timmar	5-14 timmar	15-39 timmar	40 timmar och mer
Totalt (n=136 844)	19 %	21 %	26 %	34 %

Källa: Socialtjänstregistret, genomsnittlig andel hemtjänst per månad, 2024.

Tabell 2. Hur många timmar hemtjänst har personer under 64 år och yngre, i snitt per månad?

	1-4 timmar	5-14 timmar	15-39 timmar	40 timmar och mer
Kvinnor (n=6620)	19 %	28 %	25 %	28 %
Män (n=5833)	21 %	27 %	24 %	27 %
Totalt (12 453)	20 %	28 %	24 %	28 %

Källa: Socialtjänstregistret, genomsnittlig andel hemtjänst per månad, 2024.

Bilaga 4. Frågeformulär enkät

Enkät om kommunernas avgifter inom vården och omsorgen

Bakgrund och syfte

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att kartlägga kommunernas avgiftssystem för äldre och personer med funktionsnedsättning. Syftet med kartläggningen är att bidra till en ökad kunskap om hur kommunerna tillämpar avgiftsbestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453) SoL.

Om enkäten

Enkäten innehåller frågor om kommunernas avgiftssystem för insatser till äldre och personer med funktionsnedsättning. Socialstyrelsen samlar även in uppgifter om avgifter från kommunernas webbsidor. Enkäten skickas till samtliga kommuner i landet och riktar sig till verksamheter med ansvar för avgifter inom vården och omsorgen för äldre och personer med funktionsnedsättning. Ni kan endast skicka in *ett* enkätsvar per kommun. Enkäten besvaras förslagsvis av den/de som handlägger avgifter enligt SoL.

Sista svarsdag att besvara enkäten är den **19 juni 2024**. Resultatet av undersökningen kommer att lämnas till regeringen och publiceras på Socialstyrelsens webbplats i februari 2025.

Ert svar är viktigt

Det är frivilligt att besvara enkäten, men svaren är viktiga för att resultatet ska bli heltäckande. Socialstyrelsen har samrått med Sveriges Kommuner och Regioner, i enlighet med förordning (1982:668) om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från näringsidkare och kommuner, inför utformandet och genomförandet av enkäten.

Frågor till Socialstyrelsen

Vid frågor om undersökningen, kontakta:

Charlotte Fagerstedt, utredare

charlotte.fagerstedt@socialstyrelsen.se

Vid tekniska frågor om enkäten, kontakta:

enkat@socialstyrelsen.se

Frågor om avgiftsbestämmelserna enligt SoL

1. Har kommunen stödmaterial för handläggning av avgifter, som beskriver hur avgiftsbestämmelserna enligt SoL ska tillämpas?

Ja

Nej

Vet inte

2. Känner kommunen till och använder Socialstyrelsens meddelandeblad "Uppgifter för beräkning av avgifter inom äldre- och funktionshinderomsorg" som publiceras årligen?

Meddelandebladet används

Känner till, men använder inte meddelandebladet

Känner inte alls till meddelandebladet

Vet inte

Kommentar:

3. Hur lätt eller svårt är det att tillämpa avgiftsbestämmelserna enligt SoL?

	Mycket svårt 1	Svårt 2	Varken eller 3	Lätt 4	Mycket lätt 5	Vet inte/ Ingen uppfattning
Inkomstberäkningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Beräkning av maxtaxa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbehållsbeloppet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Höjning eller sänkning av minimibeloppet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kommentar:

Frågor om hur kommunen tillämpar avgiftsbestämmelserna enligt SoL

4. Vilken maxtaxa tillämpar kommunen för hemtjänst, dagverksamhet och kommunal hälso- och sjukvård?

Avgiften får enligt 8 kap. 5 § SoL uppgå till högst 2574,70 kr per månad, det så kallade högkostnadsskyddet.

Samma belopp som
högkostnadsskyddet

Lägre belopp än
högkostnadsskyddet

Kommentar:

5. Baseras avgifterna för hemtjänst på utförd eller beviljad tid?

	Beviljad tid	Utförd tid	Annat sätt	Vet inte
Serviceinsatser	☐	☐	☐	☐
Personlig omvårdnad	☐	☐	☐	☐

Om "annat sätt ", beskriv hur:

.....

.....

.....

6. Vad använder kommunen för avgiftssystem för hemtjänsten?

	Fast månadsavgift	Fast timavgift	Avgiften är indelas i nivåer efter insatsernas omfattning	Annat avgiftssystem	Vet inte
Serviceinsatser	☐	☐	☐	☐	☐
Personlig omvårdnad	☐	☐	☐	☐	☐

Kommentar:

7. Vad får den enskilde betala för hemtjänsten per månad (givet att den enskilde har tillräckligt med avgiftsutrymme) vid följande antal timmar:

Ange avgiften i kronor per månad, avrunda beloppet till närmaste heltal.

4 timmar hemtjänst (2 timmar service och 2 timmar personlig omvårdnad):
___ kr/månad

Uppgift saknas

15 timmar hemtjänst (5 timmar service och 10 timmar personlig omvårdnad): ___ kr/månad

Uppgift saknas

40 timmar hemtjänst (10 timmar service och 30 timmar personlig omvårdnad): ___ kr/månad

Uppgift saknas

Kommentar:

.....
.....
.....

8. Vilka avgifter ingår i högkostnadsskyddet i ordinärt boende?

Insatser och tjänster där kommunen tar ut en avgift efter ett visst antal timmar/ tillfällen, ska även räknas som en avgift.

	Avgiften ingår i högkostnads-skyddet	Avgiften ingår inte i högkostnads-skyddet	Ingen avgift	Kommunen tillhanda-håller inte insatsen	Vet inte
Avlösning	☐	☐	☐	☐	
Ledsugning	☐	☐	☐	☐	
Boendestöd	☐	☐	☐	☐	
Turbundna resor	☐	☐	☐	☐	
Trygghetslarm, installation	☐	☐	☐	☐	
Trygghetslarm, månadsavgift	☐	☐	☐	☐	
Trygghetskamera (natillsyn med digital teknik), installation	☐	☐	☐	☐	
Trygghetskamera (natillsyn med digital teknik), månadsavgift	☐	☐	☐	☐	
Digitala lås	☐	☐	☐	☐	
Fixarservice för äldre personer (servicetjänster för äldre enligt lagen om vissa kommunala befogenheter, 2009:47)	☐	☐	☐	☐	
Matdistribution för personer som enbart har matdistribution	☐	☐	☐	☐	
Matdistribution för personer som	☐	☐	☐	☐	

även har hemtjänst					
Digitala inköp (inköp online av mat/dagligvaror)	☐	☐	☐	☐	

Kommentar:

9. Vilka varor och tjänster ingår i avgiften för särskilt boende för äldre?

	Ingår i avgiften och minimibeloppet sänks	Ingår i avgiften men minimibeloppet sänks inte	Ingår inte i avgiften	Vet inte
Mat	☐	☐	☐	
Förbrukningsartiklar (exempelvis toalettpapper och städmaterial)	☐	☐	☐	
Personliga hygienartiklar	☐	☐	☐	
Lakan och/eller handdukar	☐	☐	☐	
Säng	☐	☐	☐	
Övriga möbler	☐	☐	☐	
Internet	☐	☐	☐	

Annat som ingår, nämligen:

.....

.....

.....

10. Tillämpar kommunen ett högre minimibelopp för personer med funktionsnedsättning som är under 65 år?

Minimibeloppet är den summa som kommunen ska ta hänsyn till vid bedömning av vilket avgiftsutrymme som den enskilde har.

Ja, tio procent högre belopp

Ja, men annan procentsats

Nej

Vet inte

Frågan visas för de som har svarat "Ja, men annan procentsats" på F10

10a. Du har svarat att kommunen tillämpar "annan procentsats". Ange denna i siffror: _____

11. Reducerar kommunen vissa av den enskildes kostnader, när personen har ett negativt avgiftsutrymme och i så fall vilka kostnader?

Flera svarsalternativ kan anges.

Ja, för mat

Ja, för turbundna resor

Ja, för förbrukningsartiklar

Ja, för annat:

Nej

Vet inte

12. Erbjuder kommunen annat stöd till personer som har ett negativt avgiftsutrymme och i så fall vilken form av stöd?

Ja

Nej

Vet inte

Frågan visas för de som har svarat "Ja" på F12

12a. Vilken form av stöd erbjuder kommunen personer som har ett negativt avgiftsutrymme?

Flera svarsalternativ kan anges.

Ekonomisk rådgivning

Information om försörjningsstöd

Annat stöd: _____

13. Får den enskilde avdrag på avgiften, eller annan kompensation, om någon av följande insatser inte utförts i enlighet med kommunens kvalitetskrav?

Ja, för hemtjänst

Ja, för särskilt boende för äldre

Ja, för dagverksamhet

Ja, för annat:

Nej

Vet inte

14. Har du några övriga synpunkter eller medskick?

15. Socialstyrelsen vill gärna träffa någon som handlägger avgifter enligt SoL för att diskutera det regelverk som finns om avgifter. Vill du eller någon kollega delta i en sådan träff?

Ja

Nej

Om ja, vänligen ange dina kontaktuppgifter:

Namn:

E-post

Telefonnummer:

Tack för dina svar! Klicka "Här" för att skriva ut dina svar. Du kan ändra dina svar fram till sista svarsdatum. För att göra det klicka på länken igen.

Kommunernas avgifter enligt socialtjänstlagen (artikelnr 2025-1-9412)
kan laddas ner från socialstyrelsen.se/publikationer.